

KALKOEN ERAGINA EUSKARA AKADEMIKOAREN GARAPEN LEXIKOAN: LAN ZUZENBIDEKO TERMINOLOGIA¹

Xabier Alberdi Larizgoitia
(Euskal Herriko Unibertsitatea)

[AURKIBIDEA](#)

1. Atarikoa

Euskal ikasketetan maizenik kalko okerrak aipatu eta aztertu izan dira eta hortik dator, beharbada, kalkatzeari egotzi ohi zaion konnotazio peioratiboa. Kalkatzea, ordea, neologismogintzan eta terminogintzan erabili izan den —eta erabili behar den— baliabide edota mekanismo guztiz emankorra da edozein hizkuntzatan; eta, are gehiago, euskaraz eta euskara bezalako hizkuntzetan: alde batetik, kalko lexikoaren izaera deskriptiboa ezin hobeto doakio espezialitate-hizkerek duten izendatu beharrari; kalkatzea, bestetik, gehiegizko mailegutza —azalekoa, behintzat— saihesteko modu bat da.

Horiek horrela, komunikazio honen bidez zera jarri nahi dut agerian: kalkoek ikaragarritzko eragin eta garrantzia dute neologia-baliabideen artean lexikoaren berrikuntzan eta, beraz, hizkuntza akademikoaren garapen lexikoan. Hain zuzen ere, gure hipotesia honako hau da: kalkoak —bereziki, semantikoak, lexikoak eta lexiko-fraseologikoak— ezinbestekoak dira hizkuntza akademikoen hiztegia garatzeko.

Hain zuzen ere, kalkoen egungo emankortasuna azpimarratzera dator nire azterlana: gure artean, sarritan aipatu eta aztertu izan dira kalko okerrak; gutxitan, ordea, kalko “onargarriak”. Azterlan honetan, lehenik (2. atala) saiaturiko naiz azaltzen kalkoaren mekanismoa zertan den eta zertan bereizten den antzeko kontzeptuetatik (mailegutza, interferentzia, erdarakada). Gero, kalkoen sailkapen bat eskainiko dut (3. atala). Hurrengo atalean, kalkoaren mekanismoaren eta lexiko-sorkuntzarako baliabideen arteko erlazioaz jardungo dut (4. atala). Bosgarren atalean, kalkoaren mekanismoak gaur egungo terminologian, eta, zehazki, Lan Zuzenbidean, zer-nolako eragina duen eta zein emankorra den erakusten ahaleginduko naiz. Azkenik, ondorioen atalean, azterlan honen ekarpen nagusiak laburbilduko ditut.

Metodologiari dagokionez, Lan Zuzenbidearen arloa aukeratu dut neure hipotesia egiaztatzeko edo gezurtatzeko. Zehazki, *Lan Zuzenbidearen ikasgaiak* ikasliburuko hiztegia arakatu dut, neologia-baliabideen artean kalkobideak zer eragin duen agerian jartzeko.

2. Kalkoaren kontzeptua: mailegua, erdarakada, kalkoa, interferentzia...

Lan honetan kalkoen eraginaz jardun behar dudanez gero, ezinbestekoa iruditzen zait, beste ezer baino lehen, kalkoaren kontzeptua zedarritzea, eta mailegutzatik eta interferentziatik bereiztea.

Mailegutza terminoak, adiera hertsian, kanpoko elementu —gehienetan, lexiko— baten transferentzia oso edo erabatekoa adierazten du; eta, beraz, kanpoko adierazle bat eta adierazi

¹ Lan hau UPV/EHUK finantzatu duen UE08/05 “Inguruko erdaren interferentzia eta kalkoak hedabideetako hizkeran” ikerketa-proiektuaren eta MICINNEk finantzatutako RICOTERM-3 (HUM2007-65966-CO2-02) ikerketa-proiektuaren emaitzetariko bat da. Bihotzez eskertzen diet neure lankide eta adiskide Julio Garcia eta Xabier Alzibarri lan hau osatzeko eta orrazteko eman didaten laguntza paregabea.

bat “inportatzea” edo hartzea esan nahi du (Gómez Capuz 1998: 18-43). *Kalkobide* eta *kalkatze* terminoak, berriz, zentzu honetan erabiliko ditut: kalkatzeak esan nahi du kanpoko elementu bat “itzulpen bidez kopiatzea” eta “ordeztea”; bestela esanda, imitazioz, eta hizkuntza hartzailearen adierazleak edo elementuak erabiliz, kanpoko hizkuntzaren elementu baten esanahia erreproduzitzea². Gai honi buruzko literaturan (Haugen 1950, Derooy 1956/1980: 223), honelako aurkakotasunen bidez aurkeztu ohi da *mailegutza/kalkatzea* kontzeptuen arteko bereizkuntza: *inportatzea/ordeztea*, *mailegutza osoa / mailegutza partziala*.

Interferentziaren kontzeptua, berriz, zabalagoa da, Ipar Amerikako hizkuntzalaritza-tradiziotik datorkigu eta hizkuntzen arteko ukipen-gertakarien berri emateko sortu zen. Estrukturalismoaren ikuspegitik, honela definitzen du Weinreich-ek interferentzia (1953/1968/1974):

The term interference implies the *rearrangement* of *patterns* that result from the introduction of foreign elements into the more highly structured domains of language, such as the bulk of the phonemic system, a large part of morphology and syntax, and some areas of the vocabulary (kinship, color, weather, etc.).

Interferentziak, beraz, *berregituratzea* esan nahi du eta ez soilik inbentariora elementu solteak ekartzea: alde batetik, kanpo-elementuak transferitzen edo eskualdatzen dira hizkuntza hartzaileara; bestetik, analogia dela medio, identifikatu egiten dira hizkuntza-sistema bietako elementu batzuk eta, identifikazio horren ondorioz, berregituratu egiten dira hizkuntza hartzaileko azpisistema batzuk. Izatez, termino neutroa da hizkuntzalaritzaren eremuan³. Baina orobat erabili da *interferentzia* terminoa, beste ikuspegi batetik, hiztun elebidunen hizkuntza-gaitasun eskasari lotuta (García Yebra 1989: 353), eta, orobat, atzerriko hizkuntzen ikaskuntzaren eremuan, errakuntzaren ideari lotuta (ikus Domínguez 2001).

Gure gramatika-tradizioan *erdarakada* terminoa erabili da gehien; batik bat, auzo-hizkuntzen eraginez euskaraz sortu diren esapide eta egitura okerrak eta mailegu premiarik gabeak izendatzeko. Oso kontzeptu lauso eta zabala da, mailegutza-, kalkatze- zein interferentzia-gertakarien arteko bereizkuntzarik egiten ez duena. Horregatik ez da oso baliagarria hizkuntzaren azterketa deskriptiboetarako.

Nahasketa terminologiko eta kontzeptual handia dago gaurko testu-liburuetan⁴. Bereziki, ez dira bereizten behar bezala kontzeptu hauek: kalkatzea/mailegatzea; mailegu semantikoa / kalko semantikoa; kalko lexikoa / kalko semantikoa; kalkoa/interferentzia... Ukipenean dauden hizkuntzen arteko eragin-trukeak aztertzeke modu edo ikuspuntu asko daude, eta denak dira zilegi, baina, hurbilketa zeinahi dela ere, ezinbestekoa da zehaztasun terminologiko eta kontzeptuala.

² Gaztelaniaz *calco* hitz bakarra erabiltzen da, baina, kontzeptualki, alde batetik, prozesua edo mekanismoa (ingl. *loan translation*), eta, bestetik, prozesuaren emaitza (ingl. *translation loan word*) bereizi behar ditugu. Lan honetan, *kalko* deituko diot emaitzari, eta *kalkatze* nahiz *kalkobidea* edo *kalkoaren mekanismo* edo *prozesua* itzuliak erabiliko ditut prozesua izendatzeko. Hizkuntzaz hizkuntza erabiltzen diren termino edo izendapenei buruz zerbait jakin nahi duenak, Gómez Capuz (1998: 56-58) ikus dezake.

³ Honela definitzen du Payrato-k (1985: 58): “Una interferència, en sentit ampli, és un canvi lingüístic (= una innovació, una pèrdua, una substitució) que té lloc en una llengua A (o registre), i que és motivat directament per la influència d’una llengua B (o d’un altre registre de la mateixa llengua, si així s’especifica).”

⁴ Ikus, besteak beste, Gómez Capuz (2009) eta jardunaldi hauetan Julio Garciak aurkeztu duen komunikazioa: “Kalkoaren kontzeptua eta haren terminologia ikasliburuetan eta gramatiketan”.

Esan bezala, kalkoen esparrura mugatzen da nire azterlan hau, mailegutza- eta interferentzia-gertakariak alde batera utzita. Dena dela, nahikoa hedatua dago beste ikuspegi bat, zeinaren arabera kalkoak mailegutza-gertakarien artean sailkatzen baitira (Gómez Capuz 1998, 2005). Azken ikuspegi horrekin bat dator Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila (2002: 50), non kalkoak *itzulpen bidezko mailegutzat* jotzen baitira:

Maileguen artean aipatzekoak dira, era berean, kalkoak. Kalkoak mailegu bereziak dira: hizkuntza batek beste hizkuntza bateko hitza edo esamoldea itzuliz sortzen dituen unitate linguistikoak dira. Gisa honetakoak dira, esaterako, *segurtasun-indarrak*, *argi berdea eman*, *gastuak estali*, etab.

Gorago esan dudanez, *interferentzia* terminoari gaitzespen-konnotazio eta are denotazioak erantsi zaizkio zenbait erabilereutan. Eta antzeko zerbait gertatu da *kalko* terminoarekin: berez termino neutro eta deskriptibo hutsa bada ere, sarritan erabiltzen da kalko okerraren zentzuan (Garzia 2005: 16). Hainbestearino kutsatu zaio *kalko* hitzari gaitzespen-kutsua, ezen gure artean gutxitan aipatzen baita lexiko-sorkuntzarako baliabideen artean; are gehiago, kalkobidea aipatzekotan, errezelo, tentu eta erreserba askorekin aipatzen da neologiaren esparruan: “Azken urteotan nagusitzen ari den baliabidea da [kalkoa], eta terminoak sortzeko baliabide egokia izan daiteke, baldin eta zuhur eta zuzen jokatzeko bada” (Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila 2002: 50).

Kontua da egungo euskarazko terminogintzan etengabe jotzen dugula kalkora, bereziki, kalko semantikora (infra 3.1.), kalko lexikora (infra 3.2.) eta lexiko-fraseologikora (infra 3.3.). Alegia, kalkatzea, egungo euskararen, neologia-mekanismo guztiz emankorra da: hiztegi orokorrak eta bereziki espezializatuak arakatu besterik ez dago jokaera horretaz jabetzeko.

Interferentzia- eta mailegutza-gertakariak aztertzean, oso hedatua dago (ez bakarrik gure artean, baita hemendik kanpo ere) nahasketa terminologiko eta kontzeptuala. Hona adierazpen nahasgarri bat (Terminologia Batzordea 2004): “Mailegua eta kalkoa errealitate berriak izendatzeko baliabideak dira; dena den, kontuan hartzekoa da hizkuntzak badituela bestelako baliabideak (eratorpena, hitz-elkarketa, zabalkuntza semantikoa, eta abar)”. Alegia, eratorpenari, hitz-elkarketari eta zabalkuntza semantikoari (!) kontrajartzen zaizkio kalkoa eta mailegua, erreparatu gabe kalko lexikoa, esaterako, eratorpenaren (*kartesian*, *erakarle*) edo elkarketaren bidez (*zerga-paradisua*, *biraketa-ardatz*, *elektroi-erakarle*) gauzatzen dela eta kalko semantikoa, berriz, zabalkuntza semantikoa⁵ gauzatzeko moduetako bat dela.

Esandakoaren harira, bereizkuntza hau aurreratu nahi dut kalkoaren kontzeptua neologian hobeto kokatzeko: kalkobidea eta kalkoa, 4. atalean azaltzen denez, neologiarako mekanismo edo eragile dira, baliabidea baino areago: *burdinbide*, esaterako, kalkoaren mekanismoak [gazt. *ferrocarril*] eragindakoa da (kalko lexikoa), baina hitz-elkarketa baliatuz sortua.

3. Kalkoen sailkapena

Atal honetan, gaingiroki bada ere, kalkoen sail nagusiak aurkeztuko ditut (ikus Alberdi 2009). Dena dela, lehenengo hiru kalko motak (semantikoa, lexikoa eta lexiko-fraseologikoa) dira eraginkorren eta emankorrenak espezialitate-hizkeraren garapen lexikoari begira.

⁵ Zabalkuntza semantikoaren kontzeptua zabalago edo abstraktuagoa da, eta, besteak beste, kalko semantikoaren mekanismoa dela bide gauzatzen da (informatikako ingl. *mouse* > eusk. *sagu*); baina, beste batzuetan, barne-bilakaeraren ondorioz gertatzen da zabalkuntza semantikoa, inongo eredurik kalkatu gabe (*lepo* ‘sama’ > ‘jantziaren atala, lepoa inguratzen duena’ > ‘mendi arteko igarolekua’).

3.1. Kalko semantikoa, mailegu semantikoa eta zabalkuntza semantikoa

Deiturak berak aditzera ematen duenez, hitzaren esanahiaren mailan eragiten du kalko semantikoak. Kalko lexikoan bezalatsu (infra 3.2. azpiatala), kanpoko ereduaren “barne-forma” (alderdi ezmateriala, alegia) itzultzen edo kopiatzen da: kalko lexikoan, morfologia-egitura; eta, kalko semantikoan, esanahia. Baina kalko semantikoan, kalko lexikoan ez bezala, ez da hitz konposatu berririk sortzen, baizik eta aldatu egiten da hizkuntza hartzailean lehendik ere baden hitz baten esanahia. Honako adibide hauetan ikus daitekeenez, oro har, zabaldu egiten da hitzaren esanahia (*zabalkuntza semantikoa*).

- (1) a. ingl. *conventional (weapon)* 1 ‘konbentzional’; 2 ‘atomikoa ez dena’
 b1. fr. *conventionnel* 1 ‘konbentzional’ >
 b2. fr. *conventionnel* 1 ‘konbentzional’; [ingl.. >] + 2 ‘atomikoa ez dena’⁶
- (2) a. ingl. *butterfly* 1 ‘tximeleta’; 2 ‘igeriketa-estiloa’
 b1. fr. *papillon* 1 ‘tximeleta’ >
 b2. fr. *papillon* 1 ‘tximeleta’; [ingl.. >] + 2 ‘igeriketa-estiloa’
- (3) a. gazt. *puente* (‘jai-eguna’) > eusk. *zubi*
 b. gazt. *estrella de cine* > eusk. *zinema izar*
 c. gazt. *puerta, portería* (futbola) > eusk. *ate*
- (4) a. ingl. *mouse* (Informatika) > gazt. *ratón* / eusk. *sagu*
 b. gazt. *eje de rotación* (Matematika) > eusk. *biraketa-ardatz*

Bestalde, argitu beharra dago zertan bereizten den kalko semantikoa mailegu semantikotik. Gómez Capuzek (1998: 75), Haugen-en mailegutza-tipologia oinarritzat harturik, honela aurkeztu du bereizkuntza kontzeptual hori:

- (5) a. Mailegu semantikoa (anologoak): antzekotasun formal eta kontzeptuala dagoenean (ingl. *paper* 1 “papera”, 2 “txostena”; fr. *papier* 1 “papera”; [ingl. >] + 2 “txostena”).
 b. Kalko semantikoa (homologoak): antzekotasun kontzeptuala baino ez dagoenean, eta, beraz, kalkoetan bezalatsu, lexema itzuli beharra dagoenean (ingl. *hawk* 1 ‘gabiraia’; 2 ‘jokaera gogorreko politikari ausarta’; fr. *épervier* 1 ‘gabiraia’; [ingl. >] + 2 ‘jokaera gogorreko politikari ausarta’).

Azkenik, kalko semantikoaren eta zabalkuntza semantikoaren arteko bereizkuntza zertan datzan argitu behar dugu. Lexikologiako eta terminologiako eskuliburu gehienetan aldaketa semantikoa eta, bereziki, zabalkuntza semantikoa aipatu ohi da lexiko-sorkuntzarako baliabide semantikoaren artean (*simetria-ardatz, elektro-talka, eraztun trukakor...*; *Gurutze Gorria, kafe ebakia...*). Zabalkuntza semantikoan nolabaiteko “ahaidetasuna” dago jatorrizko adieraren eta zabalkuntzazko adieraren artean eta ahaidetasun hori erlazio logikoetan (metonimian, bereziki), analogian (antzekotasunean, metaforan) edota asimilazioan oinarritu ohi da (objektu baten izena objektu horren forma berri bati emateari esaten zaio asimilazioa). Dena dela, askotan berez edo barne-bilakaeraren ondorioz gertatzen da zabalkuntza semantikoa hizkuntza batean, eta ez nahitaez kalko semantikoaren mekanismoaren ondorioz.

⁶ Euskaraz ere *arma konbentzional* dakar Zehazkik (*convencional* sarrera).

Zabalkuntza semantikoa, kontzeptu zabalago edo abstraktuagoa da, eta, besteak beste, kalko semantikoaren mekanismoa dela bide gauzatzen da.

3.2. Kalko lexikoa: hitzez hitzekoa, hurbila eta eraginezkoa. Hibridoak.

Funtsean, honetan datza kalko lexikoaren⁷ mekanismoa: beste hizkuntza bateko — sorburu-hizkuntzako — hitz baten barne-egitura, eskema edo barne-forma itzultzen da xede-hizkuntzara. Adibidez,

- (6) a. ingl. *freethinker* > gazt. *librepensador*
 b. gr. *eu-logein* > lat. *bene-dicere* / gazt. *bendecir*
 c. gazt. *prever* > eusk. *aurreikusi*

Beraz, kanpoko hitz bat kalkatzean, sorburu-hizkuntzako edo eredu-hizkuntzako hitz konplexu bat “berregiten” du hizkuntza hartzaileak, baina bere baliabide formalak erabiliz (Gómez Capuz 1998: 61⁸). Alegia, kalkoaren prozesuak kanpoko hitzaren egitura aztertzea eskatzen du lehenik, eta, gero, haren osagaiak ordeztzea. Roberto Gusmani-k dioenez (1983: 8-11), bi baldintza bete behar ditu kanpoko ereduak: a) morfema bat baino gehiago izatea (polimorfematikoa izatea) edo erraz zatitzeko moduko egitura izatea; b) gainera, esanahi deskriptiboa izatea, hots, osagaien “batuketaz” ondorioztatzeko moduko esanahia izatea.

W. Betzen tipologian hiru azpisail nagusi hauek bereizten dira kalko lexikoen artean:

- (7) a. Kalko lexiko *hitzez hitzekoa* (*Lehnübersetzung*): ereduarekiko fideltasunik handiena erakusten duena, eredia zehazki eta osagaiz osagai itzultzen duena; Lewandowski-k dioenez (1990), ereduko morfema bakoitza hizkuntza hartzaileko morfemarik hurbilenaren bidez itzultzen da (adibidez, ingl. *freethinker* > gazt. *librepensador*).
- b. Kalko lexiko *hurbila* (*Lehnübertragung*): ereduko hitz konposatuaren osagaiak modu libreago batez itzultzen dituena; Lewandowski-k dioenez (1990), ereduko atal edo osagai bat baino ez da itzultzen⁹ (lat. *patria* > al. *Vaterland* ‘aitaren lurra’; lat. *paeninsula* gazt. ‘casi-islak’ > al. *Halbinsel* ‘erdi-uharte’).

⁷ Gómez Capuz (1998: 56) *calco léxico*, *calco estructural* edo *calco del esquema* itzulpenak proposatzen ditu; Lázaro Carreter-ek (1981), berriz, *calco del esquema* darabil *Übersetzungslehnwort*-en ordaintzat. Gai honi buruzko literaturan *kalko morfologiko* izena ere agertzen da maiz, eta guztiz egoki deritzot izendapen horri, morfologia-egituraren mailan eragiten baitu. Hala eta guztiz ere, Gómez Capuzen joera nagusiari jarraituz, *kalko lexiko* deitura erabiliko dut lan honetan, haren ikerlanekin dudak zorra agerian uzteko eta terminoen anabasa gehiago ez areagotzeko.

⁸ Bat datoz funtsezko ideia horrekin, besteak beste, Humbley (1974: 62), Payrató (1984: 54) eta Lewandowski (1990, s.v. *Lehnprägung*).

⁹ Lewandowski-ri jarraituz, hiru arrazoiengatik gertatzen da kalko hurbila:

- a) Kalko asimetricoa dela bide: literalki itzultzen da konposatuaren atal bat, eta libreki gainerakoa (lat. *paeninsula* gazt. ‘casi-islak’ > al. *Halbinsel* ‘erdi-uharte’; ingl. *self-service* ‘auto-servicio’ > fr. *libre-service*).
- b) Kalko laburtua dela bide (gast. *calco contraído*): hitz bakun baten bidez itzultzen da konposatua (ingl. *living-room* > Kanadako fr. *vivoir*; ingl. *hit parade* > fr. *palmarès*; ingl. *script-girl* > gazt. *anotadora*); nolabehi ere, azpimultzo honek kalko hurbila baino areago baliokidetzak esplikatzen ditu.
- c) Kalko hedatua dela bide (gast. *calco expandido*): hitz konposatu baten bidez itzultzen da ereduko hitz bakuna (lat. *patria* > al. *Vaterland* ‘aitaren lurra’). Dena dela, baliokidetzak ere esplikatzen du azken azpimultzoari dagokion azalpenak.

- c. *Eraginezko* kalko lexikoa, kanpoko eredu batek sorrarazitakoa (*Lehnschöpfung*, gazt. *creación inducida*): hitz sortu berriak beregaintasun formala du, baina kanpoko eredu baten eraginez sortua da hizkuntza hartzailean. Kalko lexikoaren aldaerarik libreena da. Hain librea, ezen Gusmanik uste baitu kalko lexikoaren kategoriatik kanpo geratzen dela. Izan ere, halako hitzetan ez da betetzen kidekotasun formal eta kontzeptualaren baldintza, eta, baliokideen kategoria dakarkigute gogora (fr. *automovil* > al. *Kraftwagen*; fr. *cognac* > al. *Weinbrand*).

Kalko lexikoaren tipologiari eskainitako azpiatal hau amaitzeko, sail berezi bat aipatu beharra daukat: *hibridoak* (Gómez Capuz 2005: 42). Halako hitz hibridoetan (eusk. *boxeolari*, *futbolari*, *eskaneatze*; *gau-klub*, *izotz-hockey*, *belar-hockey*...) aldi berean gertatzen da mailegutza eta kalkobidea: inportatua edo bere horretan harturikoa da hitzaren morfema bat (*boxeo-*, *futbol-*, *eskanea(tu)-*; *-klub*, *-hockey*); eta kalkatua beste bat (*-lari*, *-lari*, *-tze*; *gau-*, *izotz-*).

3.3. Kalko lexiko-fraseologikoa

Gaztelaniazko bibliografian (Gómez Capuz 1997, 1998, 2005, 2009), hitz konposatu bat —elkartua nahiz eratorria— agertu ohi da ia beti kalko lexikoen sorburu-hizkuntzan, nahiz eta xede-hizkuntzan sintagma batez baliatu esapidea kalkatzeko. Esate baterako, Gómez Capuzek (2009: 8) kalko lexiko hitzez hitzekotzat jotzen ditu honelakoak¹⁰:

- (8) a. *brainwashing* > *lavado de cerebro*
 b. *service station* > *estación de servicio*
 c. *mountain-bike* > *bicicleta de montaña*
 d. *contact lenses* > *lentes de contacto*

Alde horretatik, kontzeptuaren zentzu hertsuari lotzen bagatzaizkio, behintzat, zalantza izan dezakegu *complemento salarial* > *alokairu-osagarri* modukoak eta *contrato individual* > *banakako kontratu* gisakoak kalko lexikoak ote diren. Izan ere, horrelakoetan ez da itzultzen motibazio semantiko gardeneko hitz polimorfematiko (konposatu) bat —elkartua nahiz eratorria—, baizik eta sintagma (terminologiko) bat (“izena + izenondoa”).

Zalantzak zalantza, nire proposamena da kalko lexikoaren kontzeptua hedatzea sintagma terminologikoen itzulpen diren egitura guztietara:

¹⁰ Lexia konplexu hibridoaren adibideetan ere, hitz konposatu bat ageri da sorburu-hizkuntzan: *ice hockey* > *hockey sobre hielo*, *table tennis* > *tenis de mesa*, *role playing* > *juego de rol*...

(9) KALKO LEXIKOAK (KONTZEPTUALIZAZIO HEDATUA)

A. KALKO LEXIKOAK (HITZ KONPOSATUEN KALKOAK):

1a. [eratorria] <i>administrador</i> >	1b. [eratorria] <i>administratzaile</i>
2a. [elkartea] <i>acuerdo marco</i> >	2b. [elkartea] <i>esparru-akordio</i>

B. KALKO LEXIKO-FRASEOLOGIKOAK (SINTAGMEN KALKOAK):

3a. [iz. + erlazio-izenondoa] <i>complemento salarial</i> >	3b. [elkartea] <i>alokairu-osagarri</i>
4a. [iz. + erlazio-izenondoa] <i>contrato individual</i> >	4b. [izlag. + iz.] <i>banakako kontratu</i>
5a. [A de B] <i>accidente de trabajo</i> >	5b. [elkartea] <i>lan-istripu</i>
6a. [A de B] <i>componentes del salario</i> >	6b. [izlag. + iz.] <i>alokairuaren osagaiak</i>

Izendapenari eta terminologiari estuki lotuta daude “A de B” nahiz “iz. + erlazio-izenondoa” gisako sintagmak. Izan ere, erlazio-izenondo bat duten erdal egituren ordainak emateko (*complemento salarial*, *contrato individual*), esaterako, izenondoaren azpian dagoen erreferentzia bilatzen da lehenik eta, gero, itzulpen bidez (elkarketa erabiliz —*alokairu-osagarri*— edo izenlagun bat erabiliz —*banakako kontratu*—) ematen da aditzera erreferentzia hori. Definizioz, izaera deskribatzailea dute erlazio-izenondoek, eta, logikoaenez, haien ordainak ematerakoan bete-betean sartzten da jokoan kalkoaren mekanismoa.

Beraz, sintagma terminologikoen itzulpen diren esapideak izendatzeko erabiliko dugu ‘kalko lexiko-fraseologikoak’ deitura¹¹, eta, nolabait esateko, kalko lexikoen azpisail bat osatzen dute gure tipologian.

3.4. Kalko lexiko-sintaktikoa

Hitz batzuek argumentu-egitura dute eta joskera jakin bat eskatzen dute (*observar (algo); observar (que)...*). Zenbaitetan, bada, kalko semantikoarekin batera hitzen joskera ere kalkatu ohi da, hitzen konplementazioa, alegia. Esate baterako, Hiztegi Batuaren eta literatura-tradizioaren arabera, *behatu* aditzari, ‘begiratu’ adieran, *dio* erregimena dagokio¹², baina gaurko prosan (ikus *ZTC*) gaztelaniazko *observar*-en ordain gisa nahikoa hedatua dago (*zerbait*) *behatu (du)* erabilera eta are bestelakoak ere. Horrelako kalkoak izendatzeko erabiliko dugu ‘lexiko-sintaktiko’ deitura. Izan ere, hiztegia eta joskera uztarturik ageri dira halako kalkoetan.

¹¹ Gómez Capuzek (1995: 40) kalko lexiko hitzez hitzekoen artean sailkatzen ditu frantsesezko lexia konplexuen itzulpen diren esapide lexikalizatu batzuk, hala nola *femme fatal* > *mujer fatal*, *haute couture* > *alta costura*, *dernier cri* > *último grito*, *lettre de change* > *letra de cambio*, *coup d’État* > *golpe de Estado*, *mise en scène* > *puesta en escena*...

¹² OEHn zehaztenenez: (...) “[*behatu*] Suele ir acompañado de dativo o alativo: sólo Leizarraga emplea el alativo en todos los casos; en el resto lo más frecuente es el dat., no usándose el alativo con nombre o pronombres personales (...), y quedando limitado sobre todo a nombres de lugar. Hay tbn. algún ej. con absoluto (en Axular, J.B. Elizanburu, etc.); con locativo en Pouvreau y en *Andre-dena Mariaren Ilhabethea*.”

3.5. Kalko fraseologikoa

Definizioz, hizkuntza bakoitzak “bere” esapide eta fraseologia-banakoak ditu: hitz multzo eginak, instituzionalizatuak eta semantikoki finkatuak dira¹³. Beraz, askotan halako elementuak ezin dira hitzez hitz itzuli hizkuntza batetik bestera.

Hiru multzo nagusitan sailkatu ohi dira:

- (10) a. Lokuzioak (*ziria sartu, adarra jo...*)
 b. Kolokazioak (*auzia erabaki, istilu larri, aldeko iritzi...*)
 c. Hizketa-formulak (*Zer duzu?, kontuak atera!...*) eta paremiak (*Lan lasterra, lan alferra...*)

Bada, halako hitz-multzo egin eta finkatuei eragiten dieten kalkoei deituko diegu kalko fraseologiko. Haietako asko eta asko, okerrak dira (**eta abar luze bat / eta abar, *ilea hartu / adarra jo...; *eskolara faltatu / eskola huts egin, *(zerbaitek) atentzioa deitu / atentzioa eman...*). Hala ere, uste baino askozaz ere gehiago dira kalko fraseologiko onargarriak. Aski da gaur egungo hiztegi elebidunak azaletik arakatzea honelakoak ikusteko: *soldatak izoztu, aipu-markak ireki/itxi, (norbait) poltsikoan izan, alderdiz aldatu (es cambiar de chaqueta, en to change sides), goitik behera ireki (es abrir en canal, fr ouvrir de haut en bas)*¹⁴...

3.6. Kalko morfosintaktikoa

Sail honetan sartzekoak dira morfosintaxiarekin zerikusia duten era guztietako kalkoak: izen-sintagmaren mailakoak (zenbatzaileak, mugatzailea...); aditz-sintagmaren mailakoak (aspektu- eta denbora-balioak, aditz-perifraziak...); nahiz perpausaren mailakoak (kasu-markak, postposizioak, koordinazioa, menderakuntza...). Gehienetan, honela gauzatuko da kalko sintaktikoa: antzekotasun funtzionala dela eta, eredu-hizkuntzako forma baten balioa edo funtzioa eransten zaio hizkuntza hartzaileko formari edo egiturari. Kasu horretan, mekanismoari dagokionez, erabateko paralelismoa dago kalko semantikoaren eta kalko sintaktikoaren artean: “esanahia” edo “barne-forma” itzultzen da, baina adierazle berririk sortu gabe. Adieraziaren mailako gertakaria da, beraz (Sala 1998: 182-185). Kalko sintaktiko gehienak okerrak dira, baina ez guztiak: esaterako, gaia adierazteko (OEH: “acerca de, sobre”) –*en inguruan* postposizioa erabiltzea da kalko sintaktiko onargarrietako bat¹⁵.

3.7. Kalko diskurtsiboa

Azken sail honetan sartuko ditut, alde batera utzirik baliabide diskurtsibo komun edo hizkuntza-arteak, hiztegiaren eta gramatikaren maila gainditzen duten kalkoak: hau da, era batera edo bestera, diskurtsoaren mailan koka daitezkeenak, baina hizkuntzaz hizkuntza aldatzen direnak. Bereziki, konexioaren, kohesioaren edota modalizazioaren mailako kalkoak

¹³ Hona fraseologia-banakoaren bereizgarri batzuk (Corpas 1997): a) maiztasuna (maiz ageri dira elkarrekin konbinatuta, banako edo unitate gisa); b) instituzionalizazioa (konbentzional bihurtuak, etengabe erreproduzituak, hiztegiaren erregistratuak); c) egonkortasuna (finkatuak egotea, espezializazio semantikoa); d) idiomatikotasuna; e) aldakortasuna (finkotasun erlatiboa). Bestalde, fraseologia-banako guztiek ez dituzte ezaugarri horiek guztiak betetzen, eta, irizpide horren arabera, nolabaiteko mailaketa ezar daiteke haien artean.

¹⁴ Sarasolaren *Zehazki* hiztegitik jasoak dira adibideak.

¹⁵ Hona Mitxelenaren adibide bat: “(...) *hizkuntzaren inguruan* egina zegoen eta egiten ari zen ikerlana baizik.”

ditugu sail honetan (testu-antolatzaileak, anforak, eta abar). Kalko diskurtsibotzat joko dugu, esate baterako, testu-antolatzaile gisa (eta ez konparazioa adierazteko) *era berean* esapidea erabiltzea.

4. Termino-sorkuntzarako baliabideak eta kalkoaren mekanismoa

Terminologiari eta neologiari buruzko ikerlanetan, oro har, termino-sorkuntzarako baliabide nagusi hauek bereizi ohi dira¹⁶: berrikuntza fonologikoa, eratorpena, hitz-elkarketa, sintagmazioa, kategoria-aldaketa, lexikalizazioa, zabalkuntza semantikoa, mugaketa semantikoa, berrezarpena, mailegutza eta kalkoa. Baliabideok, adibide eta guzti, lau sail nagusitan banatuta —baliabide formalak, funtzionalak, semantikoak, mailegubidea¹⁷— ageri dira ondoko taulan.

(11) TERMINO-SORKUNTZARAKO BALIABIDEAK: SAILKAPENA

Baliabide formalak	BERRIKUNTZA FONOLOGIKOA	a) “Ex novo”: <i>caos, quark...</i> b) Siglak: <i>HABE...</i> c) Akronimoak: <i>hies, radar, sonar...</i> d) Laburdurak: <i>etab., or., adib., etc. (...)</i> e) Sinboloak: <i>kg, na...</i> f) Hitz laburtuak: <i>makro, hiper...</i>
	ERATORPENA (morfologia)	<i>berreraiki, zentzarazpen, tartekaritza...</i>
	HITZ-ELKARKETA (morfologia)	<i>babes-ekintza, familia-harrera, sexu-jazarpen...</i>
	SINTAGMAZIOA (sintaxia): sintagma terminologikoak	<i>Europako Agiri Bakuna, lanbidearteko esparru-akordio, irabazizko jarduera, enpresaburuaren hartzekodunak...</i>
Baliabide funtzionalak ¹⁸	KATEGORIA-ALDAKETA	<i>aringarri (gazt. atenuante), eduki arauemaile (gazt. contenido normativo)...</i>
	FORMA GRAMATIKAL BATEN LEXIKALIZAZIOA	<i>ongizate (gazt. bienestar)...</i>

¹⁶ Ikus, besteak beste: Zalbide (1982); Cabré (1993: 188-191); Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila (202: 47-50); Observatori de Neologia (2004); Cabré (2006); Gómez (1998: 43-52).

¹⁷ Observatori de Neologia (2004) proiektuan, lau sail nagusitan sailkatzen dituzte neologismoak: a) formazkoak (atzizkibidea, aurrizkibidea, atzizkibidearen eta aurrizkibidearen arteko interferentziak, elkarketa, kulturahizkien bidezko elkarketa, lexikalizazioa, konbertsio sintaktikoa —gure sailkapeneko ‘kategoria-aldaketa’—, sintagmazioa, siglazioa, akronimia, laburketa, aldaera); b) neologismo sintaktikoak; c) neologismo semantikoak; d) mailegubidea.

¹⁸ Aurreko oharrean ikusi dugunez, Observatori de Neologia proiektuan (2004), formari eragiten dioten baliabideen artean sailkatzen dituzte kategoria-aldaketa (‘konbertsio sintaktikoa’) eta lexikalizazioa. Beste autore batzuek, berriz, baliabide semantikotzat jotzen dituzte kategoria-aldaketa eta lexikalizazioa (Steffens, Baiwir, 2009: 177), zentzuari —zentzuaren alderdi gramatikalari— eragiten diotelako. Kategoria-aldaketaz ari delarik, Sánchez Manzanaresek dio (2009: 124) neologia formalaren eta semantikoaren artean dabilela eta baliabide sintaktiko-semantikotzat jotzen du.

Baliabide semantikoak	ALDAKETA SEMANTIKOA: ➤ zabalkuntza semantikoa ➤ mugaketa semantikoa	Zabalkuntza: <i>sare</i> (Informatika), <i>esparru funtzional</i> (gazt. <i>ámbito funcional</i>)... Mugaketa semantikoa: <i>hobari</i> (gazt. <i>bonificación</i>), <i>gertakizun</i> (gazt. <i>contingencia</i>), <i>hitzarmen</i> (gazt. <i>convenio</i>)...
	BERREZARPEN LEXIKALA	<i>oreka, garatu, lengoaia</i> (Informatika)...
Mailegubidea ¹⁹	MAILEGUTZA	<i>absolbitu, akta, jurisprudentzia</i> ...
	KALKOA (“itzulpen bidezko mailegua”)	<i>segurtasun indarrak, argi berdea eman</i> ...

Terminologia-lanetan mailegutzarekin batera edota zabalkuntza semantikoarekin batera azaltzen da kalkoa, baina, nire iritziz, kontzeptuaren funtsa eta kalkoaren izaera argitu eta zedarritu gabe: neologia-baliabidetzat jotzen da kalkoa, baina erreparatu gabe baliabide baino areago mekanismo edo eragile dela.

Lexikologiako eta terminologiako eskuliburu gehienetan aldaketa semantikoa eta, bereziki, zabalkuntza semantikoa aipatu ohi da lexiko-sorkuntzarako baliabide semantikoaren artean. Euskaraz, honelako adibideak aipatu ohi dira:

- (12) a. *simetria-ardatz, Konkorde-ren isatsa, elektro-talka, erro kubiko*...
b. *Gurutze Gorria, kafe ebakia*...

Zabalkuntza semantikoan nolabaiteko “ahaidetasuna” dago jatorrizko adieraren eta zabalkuntzazko adieraren artean eta ahaidetasun hori erlazio logikoetan (metonimian, bereziki), analogian (antzekotasunean, metaforan) edota asimilazioan oinarritu ohi da (objektu baten izena objektu horren forma berri bati emateari esaten zaio asimilazioa). Dena dela, askotan berez edo barne-bilakaeraren ondorioz gertatzen da zabalkuntza semantikoa hizkuntza batean, eta ez nahitaez kalko semantikoaren mekanismoaren ondorioz. Zabalkuntza semantikoa, kontzeptu zabalago edo abstraktuagoa da, eta, besteak beste, kalko semantikoaren mekanismoa dela bide edo haren eraginez gertatzen da.

Neologiako baliabide emankorra da zabalkuntza semantikoa, oro har, edozein hizkuntzatan, eta, zer esanik ez, are emankorragoa da diglosia-egoeran dauden hizkuntzen neologian²⁰. Gutxitan esaten da, ordea, nahiz eta ageriko kontua den, baliabide semantiko horren atzean kalkoa —kalko semantikoa— ezkututzen dela. Bestela esanda, euskara

¹⁹ Hona Cabré-ren (1993: 191) hitzak: “Junto a la formación activa de nuevas unidades terminológicas por el hablante —ya sea mediante recursos formales, funcionales o semánticos—, toda lengua dispone además de otros recursos de obtención de nuevos términos. Los préstamos y los calcos son tipos terminológicos que se valen de la incorporación a un código de una unidad que pertenece propiamente a otro código”. Kalkoen adibideen artean, *perrito caliente, lentes de contacto, luna de miel* gisakoak aipatzen ditu eta kalkoaren kanpoko izaera azpimarratzen du: “(...) un calco es la traducción literal de una palabra de otra lengua, por lo que parece una palabra genuina.”

²⁰ Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila-ren eskuliburuan (2002) esaten denez: “Gisa honetakoak dira, esaterako, *segurtasun-indarrak, argi berdea eman, gastuak estali*, etab. Azken urteotan nagusitzen ari den baliabidea da [kalkoa], eta terminoak sortzeko baliabide egokia izan daiteke, baldin eta zuhur eta zuzen jokatzeko bada.” (Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila 2002: 50).

bezalako hizkuntzetan, eredu-hizkuntzen eraginez jotzen da zabalkuntza (edota mugaketa) semantikora lexiko- eta termino-sorkuntzan; alegia, kalko semantikoaren mekanismoaren ondorioz gertatu ohi da zabalkuntza (edota mugaketa) semantikoa: hizkuntza hartzailearen ondareko hitz bati, eredu-hizkuntza batean kideko hitz batek duen esanahi berri bera ematen zaio; baina, gehienetan aldaketa semantikoa ez da gertatzen berez, beste hizkuntza batean ageri den kontzeptu-sarea kalkatuz baizik. Izan ere, euskaraz espezialitateko terminologiaren sorrera eta neologismo semantikoaren sorrera ez da gertakari berezkoa, jarduera antolatua edo planifikatua baizik.

Gaurko euskaran, esaterako, *indar* hitza erabiltzen dugu, kalko semantikoz, *segurtasun-indarrak*, *indar armatuak*... moduko esapideetan, bai eta fisikan ere (*grabitate-indar*, *flotazio-indar*, *indar nuklear*...). Izan ere, guztiz logiko eta bidezkoa da auzo-hizkuntzetan erabiltzen diren analogiak, tropoak eta malgutasuna euskaraz ere baliatzea (ikus Sarasola 1997: 81): ezin ukatuzkoa da analogiak, irudizko zentzuak eta metaforek hizkuntza-aldaketan duten eragina²¹.

Zenbaitetan, eratorbideari, elkarketari edo zabalkuntza semantikoari kontrajartzen zaie kalkoaren fenomenoak, maila bereko fenomenoak balira bezala: hots, lehian dauden baliabideak balira bezala edo aldi berean gerta ezin daitezkeen gertakariak balira bezala. Baina, gorago ikusi dugunez, baliabide horien atzean kalkoaren mekanismoa egoten da sarri askotan (*kartesian*, *erakarle*, *zerga-paradisua*, *biraketa-ardatz*...). Ondorioz, bereizkuntza bat egin nahi nuke kalkoaren kontzeptua neologian hobeto kokatzeko. Kalkatzea eta kalkoa, sarritan, neologiarako mekanismo edo eragile dira, baliabide baino areago: *burdinbide*, esaterako, kalkoaren mekanismoaren eraginez sortu da (kalko lexikoa), baina hitz-elkarketa baliatuta; eta *indar armatuak* esapidean eta haren antzekoetan zabalkuntza semantikoa gertatu da (baliabidea), baina kalko semantikoaren mekanismoaren ondorio dira halakoak.

Kalkatzearen fenomenoak, sarritan, kanpoko neologian edo termino-sorkuntzarako kanpoko baliabideen artean aipatu ohi da —mailegutza-gertakariekin batera—, barne-neologiarari eta barne-baliabideei kontrajarriz (Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila 2002, Cabré 1993: 191): ikuspegi horren arabera, nolabait esateko, “ezkutuko” edo “itzulpen bidezko” maileguak²² dira kalkoak. Dena dela, eman ditudan arrazoiengatik, egokiagoa iruditzen zait *kalkoaren mekanismoaz* hitz egitea eta, beraz, mekanismo gisa aurkeztea kalkobidea eta ez soilik kanpoko baliabide gisa²³.

²¹ Nabarmentzekoa da, orobat, antzinako hitzen berrezarpenean (gazt. *azafata*, eusk. *oreka*) kalkoaren mekanismoak duen eragina. Izan ere, eredu-hizkuntzako pieza lexikoen eremu semantikoa imitatuz plazaratzen dira hitz zaharberrituak.

²² Ingelesez, *translation loan word* deritzo kalkoari (emaitzari), eta *loan translation* prozesuari edo mekanismoari.

²³ Observatori de Neologia-k (2004: 29. or.), esaterako, neologia-baliabideetatik (atzizkibidea, aurrizkibidea, elkarketa, lexikalizazioa...) aparte jarri du kalkoaren mekanismoa: “Hay que recordar que los neologismos que no son préstamos, pero sí calcos de otras lenguas (traducciones literales de una palabra o sintagma), se etiquetan según el proceso de formación correspondiente (sufijación, sintagmación, etc.) y se indica, con la nota 11, el hecho de que al parecer se trata del calco de una forma determinada de otra lengua (véase el apartado 2.11). Por ejemplo, *bolsa de aire* (airbag), *rebotar* (reboot), *comida basura* (junk food)”. Eta 11. oharrean honelako azalpena gaineratzen dute (22. or.): “Esta nota [calco] se utiliza para indicar los neologismos que a pesar de estar formados por un recurso de formación propio de la lengua (sufijación, prefijación, composición, etc.) parecen ser calcos de una unidad perteneciente a otro sistema lingüístico (...)”.

5. Lan Zuzenbidearen ikasgaiak liburuko terminologia: kalkoaren mekanismoa

Atal honetan zera erakutsi nahi dugu: kalkoek ikaragarriko eragin eta garrantzia dute lexikoaren berrikuntzan eta, beraz, hizkuntza akademikoaren garapen lexikoan²⁴. Hain zuzen ere, gure hipotesia honako hau da: kalkoak —bereziki, semantikoak, lexikoak eta lexiko-fraseologikoak—, ezinbestekoak izateaz gainera, guztiz emankorrak dira hizkuntza akademikoaren hiztegia garatzeko.

Alde horretatik, Zuzenbidearen hizkuntza akademikoa ez da salbuespen: atal honetan frogatuko dudanez, termino asko sortzen dira arlo horretan hitzak eta hitz multzoak kalkatuz. Nolanahi ere, terminoak kalkatzeko orduan, oro har, zenbait gomendio eta irizpide hartu behar dira kontuan²⁵ (Terminologia Batzordea 2004):

- (13)
- a) Euskal ondare lexikoan —idatzian zein mintzatuan—, bila gabiltzan kontzeptua edo esanahia izendatzeko hitz edo termino egokirik ez aurkitzea.
  - b) Euskararen gramatikaren eta morfologiaren araberakoa izatea kalkoa.
  - c) Kalkatzen edo itzultzen den esanahiaren nazioartekotasuna (halakorik ezean, guztiz komenigarria da, gutxienez, frantsesa eta gaztelania bat etortzea).
  - d) Hitza edo esapidea kalkatzearen ondorioz euskararen unibertso lexiko-semantikoan “zaratarik” edo kontraesanik ez sortzea.

Gomendioak gomendio, Zuzenbideak badu berezitasun bat beste jakintzen eta zientzien aldean: kontzeptualizazioa ez da unibertsala, sistema juridiko bakoitzak berea baitu. Beraz, ia ezinbestean, gaztelania juridikoari begira —eta, ondorioz, Espainiako sistema juridikoari begira— bizi da eta garatzen ari da euskara juridikoa. Eta horrek ondorioak ditu hirugarren gomendioari dagokionez. Izan ere, Zuzenbideko kalko batean baino gehiagotan gertatuko da esanahiaren nazioartekotasunaren baldintza edo gomendioa ez betetzea. Lan honetan alde batera utziko dut alderdi hori, gure helburu nagusia zera baita: kalkoaren mekanismoak Lan Zuzenbideko euskararen duen eragin nabarmena frogatzea.

Metodologikoki, Lan Zuzenbidearen arloa aukeratu dut neure hipotesia egiaztatzeko edo gezurtatzeko. Zehazki, *Lan Zuzenbidearen ikasgaiak* ikasliburuko hiztegia aztertuko dut atal honetan, kalkoaren mekanismoaren garrantziaz jabetzeko.

Zehazki, A-C hiztegi zatiko sarrera terminologiko guztiak aztertu ditut. Lehenik, saiatu naiz zehazten zer baliabide erabili den sarrera bakoitzean: *inorentasun* sarreran, esaterako, eratorpena baino ez da erabili; baina *enpresaburuaren hartzekodun* sarreran, aldiz, baliabide bat baino gehiago erabili da (elkarketa, *enpresaburu* hitzean; eratorpena, *hartzekodun* hitzean; eta sintagmazioa, sintagma osoan). Bada, horrelako sarreraren kasuan, bikoiztu edo hirukoiztu ditut erregistroak, sarrera bakar batean erabili diren baliabide guztiak jasotzeko. Metodologia hori erabiliz, emaitza hauek lortu ditut lexiko-sorkuntzarako baliabideei dagokienez:

²⁴ Gómez Capuzek dioenez (2005: 39), “(...) En el fondo, los calcos siempre han sido un mecanismo neológico muy eficaz para adoptar las innovaciones extranjeras relativas a un determinado campo técnico (filosofía, religión, telecomunicaciones, informática, deportes)...”

²⁵ Praktikan, ordea, kalko guztiek ez baitituzte betetzen aurreko baldintza guztiak, erabilerari kasu egin behar zaio kalko bat onartzen den erabakitzeko: hiztegi eta corpusetako emaitzak erabakigarri gertatzen dira gehienetan.

(14) LEXIKO-SORKUNTZARAKO BALIABIDEEN ERABILERA-MAIZTASUNA

BALIABIDEA	ERABILERA- MAIZTASUNA
Berrikuntza fonologikoa	0
Mailegutza	67 (% 11,3)
Erorpena	67 (% 11,3)
Hitz-elkarketa	150 (% 25,4)
Sintagmazioa	272 (% 46,1)
Kategoria-aldaketa	1 (% 0,1)
Lexikalizazioa	1 (% 0,1)
Aldaketa semantikoa	31 (% 5,2)
Berrezarpen lexikala	1 (% 0,1)
GUZTIRA	590 erregistro

Emaitzak ez dute balio orokorrik, baina agerian uzten dituzte zenbait joera jakingarri. Hasteko, begien bistan geratzen da baliabide batzuen emankortasun hutsala: bakanka baizik ez dira baliatzen kategoria-aldaketa, lexikalizazioa eta berrezarpen lexikala²⁶. Beste muturrean, sintagmazioa dugu²⁷, baliabiderik erabiliena, unitate terminologiko asko eta asko sintagmak baitira. Bitarteko emankortasuna dute baliabide morfologikoek —bereziki, hitz-elkarketak— eta mailegutzak. Eta askozaz ere eragin apalagoa du aldaketa semantikoak.

5.1. Eratorpena eta kalko lexikoa

Arakatu dugun hiztegi zatian, guztira, 67 hitz edo termino eratorri ditugu. Haietatik 21 dira sortu berriak²⁸. Bada, halako hitz sortu berri guztietan ageri da kalkoaren mekanismoaren itzala: gehienetan, hitz-eraketaren ikuspegitik, erabateko analogia dago gaztelaniazko hitzaren eta euskarazko ordainaren artean; eta, zenbaitetan, analogia partziala.

²⁶ Berrikuntza fonologikoari dagokionez, ezin esan daiteke gauza bera: ez dakit zenbaterainoko pisua duen Zuzenbideko hizkeran, testuak aztertu ez ditudalako. Dena dela, ohartarazi beharra dago ezin direla besterik gabe neologismotzat hartu izen berezien siglazioaren bidez sortutakoak (Cabré 2006: 247).

²⁷ Terminologia-esparru jakin batean ari garenez, sintagmazioaz hitz egiteko ez da ezinbestekoa inola ere lexikalizaturik egotea sintagma. Izan ere, aztertzen ari garen hiztegian oso gutxi dira lexikalizaturik dauden sintagma terminologikoak (Elosegi 2006: 104-115).

²⁸ *OEHN* ageri ez direnak jo ditugu hitz berrizat.

- (15) HITZ ERATORRI SORTU “BERRIAK” ETA KALKOAREN MEKANISMOA
- a) *ajenidad* > *inorentasun*
  - b) *amonestación* > *zentzarazpen*
  - c) *anticipo* > *aurrerakin*
  - d) *arbitraje* > *tartekaritza*
  - e) *asignación* > *esleipen*
  - f) *(base) reguladora* > *(oinarri) arautzaile*
  - g) *beneficiencia* > *ongintza*
  - h) *causahabiente* > *kausadun*
  - i) *concentración* > *baterakuntza*
  - j) *concesionario* > *emakidadun*
  - k) *confidencialidad* > *bapestekotasun*
  - l) *(conflictos de) reglamentación o regulación* > *arauketa(-gatazkak)*
  - m) *contratante* > *kontratugile*
  - n) *(contratos de) consultoría* > *aholkularitza (-kontratuak)*
  - o) *(corresponsal no) banquero* > *bankari (ez den korrespontsal)*
  - p) *(criterio de) profesionalidad* > *profesionaltasun(-irizpide)*
  - q) *ejecución (de obras o servicios)* > *(obra edo zerbitzuen) betearazpen*
  - r) *imputación* > *egozpen*
  - s) *copropietario* > *jabekide*²⁹
  - t) *culpabilidad* > *erruduntasun*³⁰
  - u) *formación* > *prestakuntza*³¹

Tradiziotik datozkigun hitz eratorri gehienetan ere (34 hitz) oso nabarmena da kalkoaren mekanismoaren indarra:

- (16) TRADIZIOKO HITZ ERATORRIAK ETA KALKOAREN MEKANISMOA
- a) *adhesión* / *atxikimendu*
  - b) *administrador* / *administratzaile*
  - c) *agrupación (de interés económico)* / *(interes ekonomikodun) elkarte*
  - d) *anuario* / *urtekari*
  - e) *arrendador* / *errentatzaile*
  - f) *arrendatario* / *errentari (“errentan hartzen duena”)*
  - g) *atenuante* / *aringarri*
  - h) *auxiliar* / *laguntzaile*
  - i) *avenencia* / *adostasun*
  - j) *beneficiario* / *onuradun*
  - k) *bonificación* / *hobari*
  - l) *celeridad* / *arintasun*
  - m) *clientela* / *bezeria*
  - n) *ciudadano* / *herritar*
  - o) *cobertura* / *estaldura*

²⁹ OEHN ageri da, baina XX. mendearen bigarren zatiaz geroztik baizik ez da dokumentatzen.

³⁰ OEHN ageri da, baina XX. mendearen bigarren zatiaz geroztik baizik ez da dokumentatzen.

³¹ OEHN ageri da, baina XX. mendearen bigarren zatiaz geroztik baizik ez da dokumentatzen adiera horretan.

- p) *conciliador / adiskidetzaile*
- q) *(condición) suspensiva / (baldintza) etengarri*
- r) *consejero / kontseilari*
- s) *dirección / zuzendaritza*
- t) *organización / antolaketa*
- u) *trabajador / langile*
-
- v) *apropiación > jabetze*
- w) *cierre (informal) > ixte (informal)*
- x) *conciliación (obligatoria) > (nahitaezko) adiskidetze*
- y) *(acta de) constitución > eratze(-akta)*
- z) *(alta sin) curación > sendatze(rik gabeko alta)*
- aa) *(carta de) despido > kaleratze(-gutun)*

(17) HITZ ERATORRIAK: KALKO LEXIKO “HURBILAK”

- a) *acto / egintza*
- b) *acuerdo / hitzarmen*
- c) *ahorro / aurrezki*
- d) *almacén / biltegi*
- e) *convenio / hitzarmen*
- f) *concurso / lehiaketa*
- g) *custodio / zaintzaile*

Gutziz adierazgarria da gaurko euskaran, eta bereziki espezialitate-hizkera batzuetan, *-le/-tzaile* atzizkiarekin gertatzen ari den bilakaera. Berez, izen-sortzaile gisa eta erreferente bizidunekin erabili izan da gehien tradizioan; gaurko neologian ere halaxe erabiltzen da gehienetan (*auzi-jartzaile, administratzaile...*). Baina, gaur egun, gero eta gehiago erabiltzen da izenondoak sortzeko eta izen bizigabeei erreferentzia egiteko (*base reguladora > oinarri arautzaile, acción declarativa > akzio adierazle, comisión ejecutiva > batzorde betearazle, contenido normativo > eduki arau-emaile, círculo rector > esparru zuzentzaile...*). Elosegiren iritziz (2007), berrikuntza ez da erabatekoa izan: hizkuntzan lozorroan egon den joera bat areagotu da orain edo atzizkiaren balio bat aktibatu da, gaurko terminologia-premia berriei erantzuteko. Aldaketa garrantzitsua da, hizkuntzaren morfologiari eragiten diolako eta ez soilik hitz solte baten edo batzuen kategoria gramatikalari. Edozein modutan ere, nire ustetan, ukaezina da kalkoaren mekanismoak bilakaera horretan izan duen eragina.

Laburbilduta, oso nabarmena da kalkoaren mekanismoak eratorpen bidezko “hizperrigintzan” duen eragina: izan ere, erdal hitzen egitura erabat edo zatika kalkatuz sortuak dira euskal eratorri berri guztiak. Tradiziotik datozkigun hitz eratorri gehienetan ere oso nabarmena da kalkoaren itzala, nahiz eta ezin zaion egotzi beti eta soil-soilik kalkobideari neologismoaren motibazioa. Oso gutxi dira barne-motibazioari soil-soilik zor zaizkion hitz eratorriak (*acreedor/hartzekodun, ama de llaves / giltzari, árbitro/tartekari, autoridad/agintaritza, beneficio/mozkin...*).

(18) HITZ ERATORRI BERRIAK: KALKOAREN MEKANISMOAREN ERAGINA

HITZ ERATORRI BERRIAK	21	
Kalkoaren mekanismoak eragindakoak	21	% 100

(19) HITZ ERATORRIAK: KALKOAREN MEKANISMOAREN ERAGINA

HITZ ERATORRIAK	67	
Kalkoaren mekanismoak (ere) eragindakoak	55	% 82
Bestelako motibazioa dutenak	12	% 18

5.2. Hitz-elkarketa eta kalko lexikoa

Aztertu dugun hiztegi zatian, guztira, 150 hitz elkartu aurkitu ditugu: espezialitate-hizkeran sarritan gertatu ohi denez, izen-elkarteak dira ia-ia denak. Elkarte horien artean salbuespen dira (% 13 inguru) kalkoaren mekanismoari zor ez zaizkionak (*actor/auzi-jartzaile, comisión/batzorde, cursillo/ikastaro*). Izan ere, kalko lexiko garbi-garbiak dira elkarte gehienak: lautik hiru, hitzez hitzeko kalko lexiko edo lexiko-fraseologikoak ditugu (115/150: % 76,6); eta, banaka batzuk (% 10 inguru), kalko lexiko edo lexiko-fraseologiko hurbilak edo hibridoak.

Ez da harriztekoa emaitza, kontuan hartzen badugu euskaraz hitz-elkarketa lexiko-sorkuntzarako baliabiderik emankorrenetako bat dela, Euskaltzaindiak bere 25. arauan³² berariaz gomendatua:

Baliabide indartsua da hitz-elkarketa, erdarazko hainbat hitzarte euskaraz eroso eta labur azaltzeko. Erdal izen-komplementazio askoren ordaina, esate baterako, horrela ematen du euskarak: *guraso-elkarte, telefono-zenbaki, garapen-maila, zerga-biltzaile*. Aukera paregabea eskaintzen du, orobat, erdal “izen + adjektibo erreferentzial” egiturak ordezkatzeko: *esku-lan (trabajo manual / travail manuel), aho-literatura (literatura oral / littérature orale), ekonomi teoria (teoría económica / théorie économique)*, etab. Bide honi eutsi behar litzaioke orain ere, ahal den guztian, erdal hitz-moldaera arrotzen menpekoegi bihurtu nahi ez badugu.

Hain zuzen ere, aurreko pasartean aipatu diren erdarazko bi egitura horiexek ordezteko erabili da gehien hitz-elkarketa gure hiztegi zatian: elkarte guztien % 38, erdal “izena + erreferentzia-izenondoa” egitura ordeztera dator; eta hiru elkartetik bat (% 32,6), erdal izen-komplementazioa (“izena + *de* + izena”) ordezteko sortua da.

³² http://www.euskaltzaindia.net/dok/arauak/Araua_0025.pdf

(20) HITZ-ELKARTEAK: HITZEZ HITZEKO KALKO LEXIKO EDO LEXIKO-FRASEOLOGIKOAK

ERDAL EGITURA	EHUNEKOAK
<p>A) “IZENA + ERREFERENTZIA-IZENONDOA” egitura ordezteko:</p> <p>➤ Mendekotasunezko izen-elkarteak: <i>conflicto laboral</i> ($A_{IZ} + B_{ERREF. IZOND}$) > <i>lan-gatazka</i> ($B_{IZ}-A_{IZ}$) <i>acuerdo conciliatorio</i> ($A_{IZ} + B_{ERREF. IZOND}$) > <i>adiskidetze-akordio</i> ($B_{IZ}-A_{IZ}$)</p> <p>➤ Jarleku moduko elkarteak: <i>acción protectora</i> ($A_{IZ} + B_{ERREF. IZOND}$) > <i>babes-ekintza</i> ($B_{IZ}-A_{IZ}$)</p> <p>➤ Izen-elkarte sintetikoak: <i>clasificación profesional</i> ($A_{IZ} + B_{ERREF. IZOND}$) > <i>lanbide-sailkapen</i> ($B_{IZ}-A_{IZ}$)</p>	57 (% 38)
<p>B) “IZENA + DE + IZENA” izen-komplementazioa ordezteko: <i>accidente de trabajo</i> ($A_{IZ} + de + B_{IZ}$) > <i>lan-istripu</i> ($B_{IZ}-A_{IZ}$)</p>	49 (% 32,6)
<p>C) BESTELAKO KALKO LEXIKO HITZEZ HITZEKOAK:</p> <p>➤ Atributu-elkarteak [2 adibide] <i>acuerdo marco</i> ($A_{IZ} + B_{IZ}$) > <i>esparru-akordio</i> ($B_{IZ}-A_{IZ}$)</p> <p>➤ Koordinazio-elkarteak [adibide bat] <i>concurso-oposición</i> ($A_{IZ} + B_{IZ}$) > <i>lehiaketa-oposizio</i> ($B_{IZ}-A_{IZ}$)</p> <p>➤ Exoelkarteak [5 adibide] <i>autocomposición</i> ($A_{KULTURA-ERROA} B_{IZ}$) > <i>autokonponbide</i> ($A_{KULTURA-ERROA} B_{IZ}$)</p> <p>➤ Aposizio-elkarteak [adibide bat]: <i>accidente “in itinere”</i> ($A_{IZ} + B_{IZ. APOSATUA}$) > <i>“in itinere” istripu</i> ($B_{APOSIZIOA} + A_{IZ}$)</p>	9 (% 6)
HITZ-ELKARTEAK: HITZEZ HITZEKO KALKO LEXIKOAK GUZTIRA	115/150 (% 76,6)

Lan Zuzenbidearen ikasgaiak liburuaren itzultzaileak hiztegiaren atarian aitortzen duenez³³, Euskaltzaindiaren gomendioari jarraituz (“Bide honi eutsi behar litzaioke orain ere, ahal den guztian, erdal hitz-moldaera arrotzen menpekoegi bihurtu nahi ez badugu”), nahiko modu sistematikoan jo dute elkarketara erlazio-izenondoak ordainak sortzeko. Hona, beti ere “iz. + erlazio-izenondo” egituran, elkarketa bidez eman diren erdal erlazio-izenondoak:

(21) ERDAL “IZ. + ERREFERENTZIA-IZOND.” EGITURAREN ORDEZKO ELKARTEAK
(ELKARKETA BIDEZKO KALKO LEXIKO-FRASEOLOGIKO HITZEZ HITZEKOAK)

1. administrativo (contrato __)   administrazio-kontratu
2. arbitral (compromiso __)   tartekaritza-konpromiso

³³ “Gaztelaniazko adjektibo erreferentziales arazo ugari sortzen dituzte euskarazko ordaina ematean. Hori igarri-igarrian dago lan-zuzenbidearen arloan ere. Esate baterako, zer-nola itzuli dira gaztelaniazko *social, sindical, público* eta *judicial* adjektiboak?

Arau orokor gisa, hitz-elkarketa erabili da, batik bat, kontuan hartuta horixe dela Euskaltzaindiak hobetsitako joera (ikus 25. araua). Horren adibide dira, besteak beste, *cuestion social/gizarte-auzia, intereses sociales/gizarte-interesak* eta *libertad sindical/sindikatu-askatasuna*. Hala ere, testuingurua dela eta, batzuetan, hitz-elkarketak ez du balio eta, ondorenez, maileguetara jotzea erabaki da.

Halaxe jokatu da, berbarako, kontzeptu hauekin: *autoridad judicial/agintari judiciala* eta *Administración pública/Administrazio publikoa*.” (LZI: 669 or.)

3. bancario (aval __)	banku-abal
4. conciliatorio (acuerdo __)	adiskidetze-akordio
5. contractual (autonomía __)	kontratu-autonomia
6. directivo (cuadro __)	zuzendaritza-koadro
7. electivo (cargo __)	hautespen-kargu
8. electoral (censo __)	hauteskunde-errolda
9. externo (agente __)	kanpo-agente
10. familiar (acogimiento __)	familia-harrera
11. formativo (contrato __)	prestakuntza-kontratu
12. humanos (derechos __)	giza eskubideak
13. industrial (conflicto __)	industria-gatazka
14. interna (comisión __)	barne-batzorde
15. inventiva (actividad __)	asmatze-jarduera
16. laboral (conflicto __)	lan-gatazka
17. litigiosa (cuantía __)	auzi-kopuru
18. local (corporación __)	toki-korporazio
19. lúdica (actividad __)	jolas-jarduera
20. mercantil (sociedad __)	merkataritza-sozietate
21. novatorio (conflicto __)	aldaberritze-gatazka
22. plural (conflicto __)	talde-gatazka
23. procesal (capacidad __)	prozesu-gaitasun
24. productivo (ciclo __)	ekoizpen-ziklo
25. profesional (categoría __)	lanbide-kategoria
26. protectora (acción __)	babes-ekintza
27. representativo (cargo __)	ordezkaritza-kargu
28. salarial (bloque __)	alokairu-bloke
29. sanitaria (asistencia __)	osasun-laguntza
30. sexual (acoso __)	sexu-jazarpen
31. sindical (actividad __)	sindikatu-jarduera
32. social (agente __)	gizarte-agente
33. técnico (cuadro __)	teknikari-koadro
34. territorial (ámbito __)	lurralde-esparru

Ikusi dugunez, hitz-elkarte gehienak (%76,6), hitzez hitzeko kalko lexiko edo lexiko-fraseologikoak dira. Beste batzuk, berriz, kalko hurbilak dira (% 10).

Elkarte batzuetan zatiz edo partez baino ez da kalkatzen jatorrizkoaren forma: kalko hurbil asimetrikoak ditugu halakoak.

(22) KALKO HURBIL ASIMETRIKOAK:

- a. *alteración de la salud* > *osasun-arazo*
- b. *aprendizaje* > *ikastaldi*
- c. *audiencia (preliminar)* > (*aurretiazko*) *entzunaldi*

Elkarteetariko batzuk, berriz, erdal hitz aurrizkidunak ordeztara datoz eta kalko hurbiltzat jo ditzakegu: egituraren aldetik bada nolabaiteko parekotasuna eredu-hitzaren eta hitz kalkatuaren artean, baina morfologia-kidekotasuna ez da erabatekoa.

- (23) EUSKAL AURRIZKIBIDE MUGATUAK ERAGINDAKO KALKO HURBILAK
- a. *(cuestión de) inconstitucionalidad* > *konstituzio-aurkakotasun(eko galdekizun)*
  - b. *codemandado* > *demandatukide* (hibrido)
  - c. *concesión (concesionario)* > *emakida (emakidadun)*

Euskarazko beste zenbait hitz-elkarte, azkenik, kalko hurbil hedatutzat jo ditzakegu: zatiz kalkatzen da jatorrizkoaren forma, baina egitura hedatuago bat —hitz-elkarte bat— erabiliz.

- (24) KALKO HURBIL HEDATUAK:
- a. *advertencia* > *oharbide*
  - b. *ascenso* > *maila igoera*
  - c. *candidatura* > *hautagai-zerrenda*
  - d. *certificado* > *ziurtagiri*
  - e. *comitente* > *komisio-emaile*
  - f. *empresario* > *enpresaburu*

Kalkaturiko hitz-elkarteen —hitzez hitzekoen nahiz hurbilen— artean ez dira falta, noski, hibridoak, zati bat mailegatua dutenak, alegia.

- (25) KALKO HIBRIDO HITZETZ HITZEKOAK:
- a. *acogimiento familiar* > *familia-harrera*
  - b. *acoso sexual* > *sexu-jazarpen*
  - c. *acta de constitución* > *eratze-akta*
  - d. *actividad sindical* > *sindikatu-jarduera...*

- (26) KALKO HIBRIDO HURBILAK:
- a. *codemandado* > *demandatukide*
  - b. *(cuestión de) inconstitucionalidad* > *konstituzio-aurkakotasun(eko galdekizun)*
  - c. *empresario* > *enpresaburu*

Kalkoaren mekanismoari zor zaizkion hitz-elkarteen artean aipagarria iruditzen zait (*batzorde*) *parekide* izenondo elkartuaren eraketa. Izan ere, nahikoa badaezpadakoa da³⁴, *paritario* mailegua saihesteko sortua.

Laburbilduta, guztiz nabarmena da kalkoaren mekanismoak hitz-elkarketan duen eragina: kalkatzearen ondorio dira hitz-elkarte gehien-gehienak (% 86,6). Kalko horien artetik lautik hiru hitzez hitzekoak dira (% 76,6) eta gutxi batzuk baino ez dira kalko hurbilak (% 10).

³⁴ Izan ere, *-kide* bigarren osagai duten elkarte gehienek izen kategoria dute eta nahikoa parafrasi edo azalpen gardena: hitz zaharretan “zerbaitez kide” (*adiskide* < *adinez kide*); hitz berriagoetan, “nonbait edo zerbaitez kide dena” (*alderdikide, gelakide, ikaskide, lankide, mahaikide, solaskide...*). Salbuespen dira izenondoak (*baliokide*: “balioz kide”). Eta, edozein modutan ere, ez da batere erraza azaltzen *parekide* hitzaren erabidea edo parafrasia (“parez kide”?, “parean kide”?...).

(27) HITZ ELKARTEAK: KALKO LEXIKO HURBILAK ETA HITZEZ HITZEKOAK

Hitz-elkartek: hitzez hitzeko kalko lexikoak guztira	115/150 (% 76,6)
Hitz-elkartek: kalko lexiko hurbilak guztira	15/150 (% 10)
HITZ-ELKARTEAK: KALKO LEXIKOAK GUZTIRA	130/150 (% 86,6)

5.3. Sintagmazioa eta kalko lexiko-fraseologikoa

Arakatu dugun hiztegi zatian, guztira, 272 aldiz erabili da sintagmazioa: gehienetan, erdal sintagma terminologikoen ordainak sortzeko (*coeficiente reductor* > *koefiziente murrizgarri*, *acción legal* > *legezko akzio*, *auxilio por defunción* > *heriotzaren ondoriozko sorospen...*). Logikoa denez, halakoetan bete-betean sartzen da jokoan kalkoaren mekanismoa: erdal joskerak era batera edo bestera itzuliz sortzen dira euskarazko esapide berriak. Nire ustez, erdal sintagma terminologikoen itzulpen diren euskal esapideok kalkoak dira; gure sailkapenaren arabera, kalko lexiko-fraseologikoak, hain zuzen.

(28) SINTAGMAZIOA: SINTAGMA TERMINOLOGIKOEN EUSKAL ORDAINAK

Erdal “izena + erlazio-izenondoa” esapideen ordainak: <i>costas procesales</i> > <i>prozesuko kostuak</i>	59 (% 21,7)
Erdal “izena + izenondoa” esapideen ordainak: <i>acción legal</i> > <i>legezko akzio</i> <i>accionista mayoritario</i> > <i>akzio gehiengodun</i> <i>coeficiente reductor</i> > <i>koefiziente murrizgarri</i>	61 (% 22,4)
Erdal “A de B” konplementazio-egituren ordainak: <i>convocatoria de elecciones</i> > <i>hauteskundeetarako deialdi</i> <i>adaptación del puesto de trabajo</i> > <i>lanpostua moldatzea</i>	90 (% 33)
Erdal “A sobre/en/a/por... B” esapideen ordainak: <i>auxilio por defunción</i> > <i>heriotzaren ondoriozko sorospen</i>	40 (% 14,7)
Bestelakoak	22 (% 8)
GUZTIRA	272

Gorago ikusi dugunez, *Lan Zuzenbidearen ikasgaiak* liburuan nahiko modu sistematikoan erabili dute hitz-elkarketa “izena + erlazio-izenondoa” tankerako erdal esapideen ordainak emateko. Horrek ez du esan nahi, ordea, elkarketa denik halako erdal egiturak ordezteko erabili den erabide nagusia, horretarako sintagmazioa ere antzeko maiztasunez erabili baita.

(29) “IZ. + ERLAZIO-IZENONDOA” TANKERAKO ERDAL ESAPIDEEN ORDAINAK

Hitz-elkarketa: <i>complemento salarial > alokairu-osagarri</i>	57 (% 41,9)
Sintagmazioa: <i>costas procesales > prozesuko kostuak</i>	59 (% 43,3)
Mailegutza: <i>administració pública > administrazio publiko</i>	20 (% 14,7)
GUZTIRA	136

Euskaraz, sintagma-egituren artetik “izenlaguna + izena” joskera erabili da gehien “izena + erlazio-izenondoa” tankerako erdal esapideak ordeztzeko:

(30) “IZ. + ERLAZIO-IZENONDOA” TANKERAKO ERDAL ESAPIDEEN ORDAINAK SORTZEKO ERABILITAKO EUSKAL JOSKERAK

SINTAGMAZIOA (erdal “iz. + erlazio-izond.” esapideen ordeztzeko)	Guztira: 59/272
➤ “Izenlaguna + izena”	49
- Izenlaguna (-ko) + iz. 41	
- Izenlaguna (-en) + iz. 6	
- Izenlaguna (-dun) + iz. --	
- Izenlaguna (erlatiboa: -n) + iz. 2	
➤ Izena + izenondoa	7
➤ Aditz-izena: -t(z)ea	3

Kalkoak dira, beraz, erdal “izena + erlazio-izenondoa” sintagmak ordezttera datozen “izenlaguna + izena” tankerako esapideak; bai eta “izena + izenondoak” tankerakoak ere (guztira, 56/272: % 20). Hain zuzen ere, euskarazko izenlagun batzuk lexikalizatzeko edo finkatzeko-bidean daude erdal erlazio-izenondo batzuk ordeztzeko (*eventual/behin-behineko, fundamental/oinarrizko, individual/banakako, interprofesional/lanbidearteko, original/jatorrizko, temporal/aldi baterako...*):

(31) ERDAL “IZ. + ERLAZIO-IZOND.” ESAPIDEEN ORDAINAK: “IZLAG. + IZ.” JOSKERA
Comunidad Europea > Europako Erkidegoa
actividad agrícola > nekazaritzako jarduera
acuerdo interconfederal > konfederazioarteko akordio
espectáculo público > jendaurreko ikuskizun

contrato individual > *banakako kontratu*
apremio pecuniario > *diruzko premiamendu*
composición tripartita > *hiru alderdiko osaketa*
contrato temporal > *aldi baterako kontratu*
cláusula convencional > *hitzarmen bidezko klausula*
amonestación verbal > *hitzez egindako zentzarazpen*

- (32) ERDAL “IZ. + ERLAZIO-IZOND.” ESAPIDEEN ORDAINAK: “IZ. + IZOND.” JOSKERA
base reguladora > *oinarri arautzaile*
cheque nominativo > *txeke izendun*
comisión ejecutiva > *batzorde betearazle*
contenido normativo > *eduki arau-emaile*
círculo (orgánico,) rector > *esparru (organiko,) zuzentzaile*

Erdal “izena + izenondoa” sintagma ordeztara datozen “izenlaguna + izena” eta “izena + izenondoa” tankerako egiturak ere kalkoak dira (61/272: % 22,4):

ERDAL “IZENA + IZENONDOA” ESAPIDEEN ORDAINAK:	61
“Izenlaguna + izena”: <i>acción legal</i> > <i>legezko akzio</i> <i>actividad lucrativa</i> > <i>irabazizko jarduera</i> <i>formación continua</i> > <i>etengabeko prestakuntza</i>	34
“Izena + izenondoa” <i>convenio especial</i> > <i>hitzarmen berezi</i> <i>capacidad plena</i> > <i>gaitasun oso</i> <i>clase dominante</i> > <i>klase nagusi</i>	23

Kalkoak dira, orobat, erdarazko “A de B” konplementazio-egiturak ordeztara datozen “izenlaguna + izena” (77/272, % 28,3) eta “izena + -t(z)ea” egiturak (13/272, % 4,7):

- (33) ERDAL “A DE B” ESAPIDEEN ORDAINAK: “IZLAG. + IZ.” JOSKERA
acreedores del empresario > *enpresaburuaren hartzekodunak*
carga de la prueba > *frogaren zama*
acta de infracción > *arau-hausteen akta*
actividad del mar > *itsasoko jarduera*
alta de pleno derecho > *zuzenbide osoko alta*
auxiliar de organización > *antolaketako laguntzaile*
centro de formación profesional > *lanbide-heziketarako zentro*
comité de Seguridad y Salud > *Segurtasun eta Osasuneko Batzordea*
calendario de negociación > *negoziatzeko egutegi*
cláusula de aplicabilidad inmediata > *zuzenean aplikatzeko klausula*
cláusula de contratación preferente > *kontratatzeko lehentasunari buruzko klausula*

cláusula de revisión salarial > alokairuak berrikusteko klausula
comisiones de control de las Mutuas > Mutuak kontrolatzeko batzordeak

- (34) ERDAL “A DE B” ESAPIDEEN ORDAINAK: “IZ. + -T(Z)EA” JOSKERA
abandono del trabajo > lana bertan behera uztea
adaptación del puesto de trabajo > lanpostua moldatzea
amortización de puestos de trabajo > lanpostuak amortizatzea
apreciación de la prueba > froga aintzat hartzea
archivo de actuaciones > jardunak artxibatzea
cesión de trabajadores > langileak lagatzea

Kalkoak dira, azkenik, erdarazko bestelako preposizio-sintagmak (“A sobre/en/a/por/para... B”) ordeztara datozen euskal egitura gehienak (40/272: % 14,7):

- (35) ERDAL “A SOBRE/EN/A/POR... B” ESAPIDEEN ORDAINAK
 Acuerdo Nacional sobre Formación Continua > Etengabeko Prestakuntzarako Akordio Nazionala
agencia privada sin ánimo de lucro > irabazteko asmorik gabeko agentzia pribatu
anticipos a cuenta > konturako aurrerakinak
artistas en espectáculos públicos > jendaurreko ikuskizunetako artistak
ausencia al trabajo > laneko absentzia
auxilio por defunción > heriotzaren ondoriozko sorospen
ayudas a familias numerosas > familia ugarientzako laguntzak
capacidad para contratar > kontratatze gaitasun
cheque al portador > eramailearentzako txeke
comisión por venta > salmentaren araberako komisio
*complementos salariales por el trabajo realizado > egindako lanari lotutako alokairu-
 osagarriak*
contrato a tiempo parcial > lanaldi partzialeko kontratu
contrato de trabajo a tiempo completo > lanaldi osoko lan-kontratu
contrato de trabajo en prácticas > praktikaldiko lan-kontratu
contrato para la formación > prestakuntzarako kontratu

5.4. Aldaketa semantikoa eta kalkoaren eragina

Polisemian oinarritzen da neologia semantikoa: oinarri lexiko baten aldaketa semantikoak eragiten ditu neologismo semantikoak. Funtsean, bi eratako aldaketak bereizten ditugu: a) tropoetan oinarrituak (metafora, metonimia eta sinekdoke bidez gauzatuak); b) mugaketa edota zabalkuntza semantikoan oinarrituak.

Arakatu dugun hiztegi zatian, gutxienez, 31 hitzetan sumatu dugu aldaketa semantiko nabarmenen bat, Lan Zuzenbidearen kontzeptu-sareari lotua edo kontzeptu berriak izendatu beharri lotua. Kasu guztietan, terminologizazioari³⁵ zor zaio aldaketa: hau da, hizkuntza

³⁵ Hona hemen Cabré-ren (1993: 168) hitzak: “Paralelamente, se produce un trasvase importante de términos de la lengua común a los lenguajes especializados. La base de este proceso reside en la terminologización de palabras de la lengua general, que pasan a distintos ámbitos con significados precisos en cada caso, y por lo tanto, diferenciados entre sí. Constituyen un buen ejemplo de ello los términos procedentes del cuerpo humano (*brazo, cabeza, pata, cuerpo, pie, ojo, cerebro, etc.*) actualmente utilizados con significado propio en mecánica, construcción, administración, urbanismo, y otros ámbitos especializados.”

orokorreko hitz batek adiera zehatz eta finkatua hartzen du Lan Zuzenbideko terminologian: *adiskidetze* hitzak, esaterako, “adiskide bihurtzea, bereziki, haserreturik edo etsaiturik zeudenak” esan nahi du *Euskal Hiztegiaren* arabera (gazt. “reconciliación, conciliación, avenimiento”); baina Lan Zuzenbidean (adibidez, *adiskidetze-ekitaldi* eta *nahitaezko adiskidetze* esapideetan) gaztelaniazko *conciliación*-en ordain bihurtzen da eta adiera zehatz horretan geratzen da finkatuta: arlo horretan *adiskidetzea* ez da “adiskide bihurtze hutsa”, baizik (lan-)gatazkek konpontzeko prozedura bat, non hirugarren batek alderdiei laguntzen baitie beren arteko desadostasunak gainditzen edo jarrerak hurbiltzen” (Martín; García 1998: 68).

Halakoetan, hiztegi orokorreko hitz bati analogiaz espezialitate-hizkeran antzeko adiera bat ematen zaion neurrian, zabalkuntza semantikoaz hitz egin genezake, alde batetik. Baina, beste alde batetik, ondo pentsatuta, badirudi mugaketa semantikoa gertatzen dela adibide gehienetan: alegia, Lan Zuzenbidean esanahi mugatua edo murriztua ematen zaio hiztegi orokorretik hartzen den hitzari. Hain zuzen ere, aditu guztiek diotenez, horixe da Zuzenbideko hizkeraren ezaugarri nagusietako bat: hots, neurri handi batean hiztegi orokorraz baliatzea terminologia juridikoa sortzeko³⁶ (Elosegi 2006: 167-171). Azken batean, gaztelania juridikoa —hots, Espainiako sistema juridikoa— gertatzen den mugaketa semantikoaren antzeko bat onartzen da euskal termino sortu berrientzat.

(36) Mugaketa semantikoaren adibideak:

1. *actuaciones (archivo de ___) / jardunak (artxibatzea)*
2. *adherirse (a convenio colectivo) / atxikitzea (hitzarmen kolektiboari ___)*
3. *adhesión / atxikimendu*
4. *amonestación / zentzarazpen*
5. *árbitro / tartekari*
6. *asamblea (de trabajadores) / (langileen) batzar*
7. *atenuante / aringarri*
8. *audiencia-1 / oihartzun*
9. *audiencia-2 (preliminar) / (aurretiazko) entzunaldi*
10. *autoridad (laboral) / (lan-)agintaritza*
11. *auxilio (por defunción) / (heriotzaren ondoriozko) sorospen*
12. *avenencia³⁷ / adostasun*
13. *bonificación / hobari*
14. *catástrofe / hondamen*
15. *causa (1) / kari (kontratua)*
16. *cesión (de trabajadores) / (langileak) lagatzea*
17. *circunscripción / mugabarru*
18. *coaccionar / derrigortzea*
19. *cobertura / estaldura*
20. *conciliación (obligatoria) / (nahitaezko) adiskidetze*
21. *conciliador / adiskidetzaile*

³⁶ Hona Elosegiren hitz adierazgarriak: “Zuzenbideko hiztegiaren multzorik handiena, aldiz, nolabait esateko, zuzenbideak “bereganatu” dituen hiztegi orokorreko hitzez osaturik dago, horrela deskriba baitaiteke, hiztunaren ikuspegitik, hitz horiek hiztegi arruntetik hiztegi juridikora egin duten bidea”.

³⁷ “Adiskidetze-ekitaldiaren emaitza, alderdien adostasuna lortzen duena”.

22. *concurso* / *lehiaketa*
23. *conflicto* / *gatazka*
24. *contingencia* / *gertakizun*
25. *contracción (de la demanda)* / (*eskaria*) *uzkurtzea*
26. *convenio* / *hitzarmen*
27. (*convenio*) *marco* / *esparru(-akordio)*
28. *corredor (de plaza)* / (*merkataritzako*) *artekari*
29. *custodio* / *zaintzaile*
30. (*cuerpos y*) *fuerzas de seguridad* / *segurtasun(-kidegoak eta) -indarrak*
31. *delegados (consejo de _)* / *eskuorde(en kontseilu)*

Esan bezala, gehienetan, euskal hitzean halako mugatze edo finkatze semantiko bat gertatu ohi da terminologizazioaren ondorioz: *leihaketa*, esaterako, *norgehiagoka*-ren sinonimo eta *competición* hitzaren baliokide da bigarren adieran (“sari bat irabazteko elkarren lehian egiten den jarduna”, *EH*ren arabera); baina Zuzenbideko hizkeran, *concurso* terminoarekin lotzen da eta, besteak beste, adiera mugatu hau ematen zaio: “Administrazioko langileak merezimendu bidez hautatzeko sistema...”. Mugatze edo finkatze semantiko hori, noski, gaztelania juridikoan gertatutakoaren antzekoa da eta kalkoaren mekanismoan oinarritzen da funtsean: erdal hitz orokorra itzultzen da edo haren baliokidea hautatzen da; eta gero, adiera berezitua ematen zaio hitz hautatuari. Izan ere, zergatik aukeratu zen *leihaketa* eta ez *norgehiagoka* administrazioko kontzeptu hori adierazteko? Bada, *concurrar/concurso* erdal hitz bikotearen itzulpenaz baliatu ginelako (*lehiatu/leihaketa*). Beste hainbeste gertatzen da honako hauekin: *fuerzas de seguridad* / *segurtasun-indarrak*, *actuación/jarduna*, *avenencia/adostasun...*

Hiztegi orokorrean anbiguoak diren hitz batzuk, adiera jakin eta zehatz batean geratzen dira finkatuta terminologizazioaren ondorioz: *hitzarmen* hitzak, esaterako, “hitz hartzea, ados etortzea” esanahi lauso eta zabala du hiztegi orokorrean (gazt. “convenio, tratado”) eta ez da garbi bereizten *abeniko*, *itun* eta *akordio* hitzetatik; baina Zuzenbidean, esanahia murriztu eta *convenio*-ren ordain gisa finkatu da. Zuzenbideko termino bihurturik, antzeko mugatze semantikoa jasan dute, orobat, hitz hauek: *adiskidetze (conciliación)*, *aringarri (atenuante)*, *gatazka (conflicto)*, *hitzarmen (convenio)*, *hobari (bonificación)*, *lagatzea (cesión)*, *langile (trabajador)*, *sorospen (auxilio)*, *zaintzaile (custodio)*...

Aipagarriak dira alde horretatik (Lan) Zuzenbideko hizkeran nahiko modu arbitrarioan finkatu diren esanahi-bereizkuntza hauek:

- (37) a. *acuerdo/akordioa; convenio/hitzarmena; pacto/ituna; tratado/tratatu*
 b. *corredor/artekari; intermediario/bitartekari; árbitro/tartekari*

Neologia semantikoaren barruan bi azpimultzo nagusi bereizten ditu Sánchez-ek (2009: 128): alde batetik, askotariko tropoetan (bereziki, metaforan eta metonimian) oinarrituak; bestetik, esanahiaren mugaketan eta zabalkuntzan oinarrituak. Gure corpusean, ikusi dugunez, esanahiaren mugaketan eta terminologizazioan oinarritzen dira neologismo semantiko gehienak. Kalkoaren mekanismoa egoten da gehienetan halako neologismo semantikoen azpian. Izan ere, Zuzenbideko euskaran aldaketa semantiko horiek ez dira gertatu berez, baizik eta Zuzenbideko gaztelaniazko terminologia nolabait kalkatu izanaren ondorioz.

6. Ondorio batzuk

1. Kalkatzeak esan nahi du kanpoko elementu linguistiko baten alderdi ezmateriala (egitura edo esanahia) “itzulpen bidez kopiatzea” eta “ordeztea”; bestela esanda, imitazioz, eta hizkuntza hartzailearen adierazleak edo elementuak erabiliz, kanpoko hizkuntzaren elementu baten esanahia erreproduzitzea. Kalkatzearen edo kalkobidearen emaitza da kalkoa. Beraz, kontzeptualki eta terminologikoki ondo bereizi behar dira bi kontzeptu horiek (kalkatzea edo kalkobidea eta kalkoa) mailegutzatik, interferentziatik eta erdarakadatik.

2. Lan honetan kalko mota nagusi hauek bereizi ditut: hiztegiaren mailakoak diren kalko semantikoa (*cuerpos y fuerzas de seguridad* > *segurtasun-kidego eta indarrak*), lexikoa (*prever* > *aurreikusi*, *administrador* > *administratzaile*, *acuerdo marco* > *esparru-akordio...*), lexiko-fraseologikoa (*complemento salarial* > *alokairu-osagarri*, *accidente de trabajo* > *lan-istripu*), lexiko-sintaktikoa (*jokaera behatu da*) eta fraseologikoa (*soldatak izoztu*, *ordainketak etete*); kalko morfosintaktikoa (*zenbait gogoeta Xren inguruan*); eta kalko diskurtsiboa (*era berean* testu-antolatzailea). Kalko lexikoaren kontzeptualizazio hedatu bat proposatu dut, sintagma terminologikoen itzulpen diren kalkoen berri emateko; ‘kalko lexiko-fraseologiko’ deituraz bataiatu dut azpisail berria.

3. Termino-sorkuntzarako baliabideen tipologia bat proposatu dut, baina kalkobidea saillkapen horretatik kanpo utzita. Izan ere, zenbaitetan, eratorbideari, elkarketari edo zabalkuntza semantikoari kontrajartzen zaio kalkobidea, maila bereko fenomenoak balira bezala: hots, lehian dauden eta elkar baztertzen duten baliabideak balira bezala edo aldi berean gerta ezin daitezkeen fenomenoak balira bezala. Baina, lan honetan ikusi dugunez, eratorbidearen, elkarketaren eta abarren atzean kalkoaren mekanismoa ezkututzen da sarri askotan (*ajenidad* > *inorentasun*, *acuerdo marco* > *esparru-akordio*, *acción protectora* > *babes-ekintza*, *paraíso fiscal* > *zerga-paradisua*, *eje de rotación* > *biraketa-ardatz...*). Beraz, mailegubidea alde batera utzita, eratorbidea, hitz-elkarketa, sintagmazioa eta gainerako baliabideen eragile izaten da kalkobidea. Ondorioz, kalkobidea mekanismotzat hartzea proposatzen dut, kalkoaren kontzeptua neologian hobeto kokatzeko. Kalkatzea eta kalkoa, sarritan, neologiarako mekanismo edo eragile dira, baliabide baino areago: *esparru-akordio*, esaterako, kalkoaren mekanismoaren eraginez sortu da (kalko lexikoa), baina hitz-elkarketa baliatuta; eta *indar armatuak* esapidean eta haren antzekoetan aldaketa semantikoa gertatu da (baliabidea), baina kalko semantikoaren mekanismoaren ondorio dira halakoak.

4. Termino-sorkuntzarako baliabideen emankortasunari dagokionez, gure azterketak, balio orokorrik ez badu ere, agerian uzten ditu zenbait joera jakingarri. Hasteko, begien bistan geratzen da baliabide batzuen emankortasun hutsala: bakanka baizik ez dira baliatzen kategoria-aldaketa, lexikalizazioa eta berrezarpen lexikala. Beste muturrean sintagmazioa dugu, baliabiderik erabiliena, unitate terminologiko asko eta asko sintagmak baitira. Bitarteko emankortasuna dute baliabide morfologikoen —bereziki, hitz-elkarketak— eta mailegutzak. Eta askozaz ere eragin apalagoa du aldaketa semantikoak.

5. Lan Zuzenbideko terminologia sortzeko eta eguneratzeko orduan, funtsezkoak dira hiztegiari eragiten dioten kalko motak: bereziki, kalko lexikoak eta lexiko-fraseologikoak, eta, neurri apalagoan, semantikoak. Gure azterketaren arabera, kalko lexikoak du (kalko lexiko-fraseologikoa haren barnean sarturik) eraginkortasunik handiena. Kontuan harturik kalko lexikoaren izaera deskriptiboa ezin hobeto doakiola espezialitate-hizkerek duten izendatu beharrari eta kalkobidea gehiegizko mailegutza (azalekoa, behintzat) saihesteko modu bat

dela, nahiko ulergarria da kalko lexikoaren aldeko joera hori. Kalko lexikoaren azpisailei dagokienez, hitzez hitzekoak dira kalko lexiko gehienak (*ajenidad* > *inorentasun*, *acogimiento familiar* > *familia-harrera*, *acta de constitución* > *eratze-akta...*), eta kalko hurbilek mulzo handi samarra osatzen dute (*custodio* > *zaintzaile*, *convenio* > *hitzarmen*; *alteración de la salud* > *osasun-arazo*, *codemandado* > *demandatukide*, *concesión* > *emakida*, *empresario* > *enpresaburu...*). Kalko semantikoak ere badu dezenteko eragina, baina askozaz ere apalagoa da lexikoarenaren aldean. Hona hemen joera orokorrak:

- a. Guztiz nabarmena da kalkoaren mekanismoak Lan Zuzenbideko eratorpen bidezko “hizperrigintzan” duen eragina. Izan ere, arakatu dugun hiztegi zatian erdal hitzen egitura erabat edo zatika kalkatuz sortuak dira euskal eratorri berri guztiak. Bestalde, tradiziotik datozkigun hitz eratorri gehienetan ere oso nabarmena da kalkoaren itzala, nahiz eta ezin zaion egotzi beti eta soil-soilik kalkobideari neologismoaren motibazioa.
- b. Guztiz nabarmena da kalkoaren mekanismoak Lan Zuzenbideko hitz elkartuen sorreran duen eragina: kalkatzearen ondorio dira hitz-elkarte gehien-gehienak (% 86,6). Kalko horien artetik, lautik hiru hitzez hitzekoak dira (% 76,6) eta gutxi batzuk baino ez dira kalko hurbilak (% 10).
- c. Arakatu dugun hiztegi zatian, guztira, 272 aldiz erabili da sintagmazioa: gehienetan, erdal sintagma terminologikoen ordainak sortzeko (*coeficiente reductor* > *koefiziente murrizgarri*, *acción legal* > *legezko akzio*, *auxilio por defunción* > *heriotzaren ondoriozko sorospen...*). Logikoa denez, halakoetan bete-betean sartzen da jokoan kalkoaren mekanismoa: erdal joskerak era batera edo bestera itzuliz sortzen dira euskarazko esapide berriak. Erdal sintagma terminologikoen itzulpen diren euskal egiturek kalkoak dira; gure sailkapenaren arabera, kalko lexiko-fraseologikoak, hain zuzen.
- d. Gure corpusean, esanahiaren mugaketan eta terminologizazioan oinarritzen dira neologismo semantiko gehienak. Kalkoaren mekanismoa egoten da gehienetan halako neologismo semantikoen azpian. Izan ere, Zuzenbideko euskararen aldaketa semantiko horiek ez dira gertatu berez, baizik eta Zuzenbideko gatzelaniazko terminologia nolabait kalkatu izanaren ondorioz.

6. Lan Zuzenbidean, askotan, eredu-hizkuntzen eraginez eta kalkoaren mekanismoaren eraginez jotzen da barne-baliabide emankorrenak erabiltzera (sintagmazioa, elkarketa, eratorbidea, aldaketa semantiko). Ikusi dugunez, kalkoaren mekanismoa ezkututzen da neologiako barne-baliabide emankorrenen atzean (eratorbidea, elkarketa, sintagmazioa, aldaketa semantiko). Beraz, kalkoek —bereziki, lexikoek, lexiko-fraseologikoek eta semantikoek— ikaragarritzko eragina dute Lan Zuzenbideko hizkuntza akademikoaren garapen lexikoan.

7. Kalkobidea eta kalkoak —bereziki, lexikoak— ezinbestekoak dira termino-sorkuntzarako edozein hizkuntzatan; eta, are gehiago, diglosia-egoeran dauden edo diglosia-egoeratik atera berriak diren hizkuntzen kasuan. Euskaraz, ezinbestekoak izateaz gainera, ikaragarritzko eragina dute hizkuntza akademiko(ar)en garapen lexikoan.

8. Kanpo-neologian, mailegutza saihesteko modu bat da kalkobidea; baina, mailegubidea saihestuta ere, hartzaile (kalko-hartzaile) izaten segitzen du euskarak, bai Zuzenbidean, bai gainerako espezialitate eta jakintzetan.

Bibliografia

- ALBERDI, X. (2009): "Kalkoen tipologia eta eragina gaurko euskarazko neologian", in ETXEPARE, R., GÓMEZ, R., LAKARRA, J. (argit.), *Beñat Oihartzabali gorazarre. Festschrift for Bernard Oyharçabal*, ASJU, XLIII:1-2, 1-17.
- ALTZIBAR, X. (2004): *Kolokazioak euskaraz. Zer axola duten kazetaritzan*. Internet [2010-01-12]: <http://www.argia.com/kazetaritza2004/xabieraltzibar.pdf>
- ALTZIBAR, X. (2002): "Hizketa formula ohikoak", in ARTIAGOITIA, X., GOENAGA, P., LAKARRA, J.: *Erramu Boneta: Festschrift for Rudolf P.G. de Rijk*, ASJUren gehiagarriak, XLIV, 53-71.
- CABRÉ, T. (1993): *La terminología*, Barcelona: Editorial Antárdida/Empuries.
- _____ (2006): "La clasificación de neologismos: una tarea compleja", *Alfa*. Sao Paulo, 50 (2): 229-250. Internet [2010-01-12]: <http://www.alfa.ibilce.unesp.br/download/v50-2/14-Cabre.pdf>
- CORPAS, G. (1997): *Manual de fraseología española*, Madrid: Gredos.
- DEROY, L. (1956/1980): *L'emprunt linguistique*, Paris.
- DOMÍNGUEZ VÁZQUEZ, M.J. (2001): "En torno al concepto de interferencia". Internet [2010-01-12]: <http://www.ucm.es/info/circulo/no5/dominguez.htm>
- ELOSEGI, A. (2006): *Zuzenbideko euskal hizkera berezia. Lege-corpus itzuli bateko Terminologiaren azterketa linguistikoa eta terminologikoa*. Euskal Herriko Unibertsitatea. Internet [2010-01-12]: <http://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00103284/en/>
- _____ (2007): "-tzaile atzizkia. Espezialitate-testuetako erabilera berriak", in UGARTEBURU, I., SALABURU, P.: *Espezialitateko Hizkerak eta Terminologia II. Euskara estandarra eta espezialitate hizkerak*, Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua.
- EUSKAL HERRIKO UNIBERTSITATEKO EUSKARA ZERBITZUA (2006-2009): *Ehulkuren aholku guztiak*, <http://www.euskara-errektoreordetza.ehu.es/> > Ehulku > Ehulkuren aholkuak
- EUSKALTZAINDIA (1992): *Hitz elkartuen osaera eta idazkera*, Bilbo: Euskaltzaindia.
- EUSKO JAURLARITZAKO KULTURA SAILA (2002): *Terminologia-lanaren metodologiako eskuliburua*, Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzak.
- GARZIA, J. (2005): *Kalko okerrak*, Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- GARCÍA YEBRA, V. (1989): *Teoría y práctica de la traducción*, Madrid: Gredos [2. argitaraldia].
- GÓMEZ CAPUZ, J. (1997): "Towards a Typological Classification of Linguistic Borrowing (Illustrated with Anglicisms in Romance Languages)", in *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 10 (1997), 81-94. Internet [2010-01-13]: http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/5997/1/RAEI_10_08.pdf
- _____ (1998): *El préstamo lingüístico*, Valencia: Anejo nº XXIX de la Revista Cuadernos de Filología, Universitat de València.
- _____ (2005): *La inmigración léxica*, Madrid: Arco/Libros.
- _____ (2009): "El tratamiento del préstamo lingüístico y el calco en los libros de texto de bachillerato y en las obras divulgativas", *Tonos. Revista Electrónica de Estudios Filológicos*, nº 17. Universidad de Murcia. Internet [2009-12-21]: <http://www.um.es/tonosdigital/znum17/secciones/tritonos-1-librosdetexto.htm>
- GUSMANI, R. (1981): *Saggi sull'interferenza linguistica: volume primo*, Florencia: Casa Editrice.
- GUSMANI, R. (1983): *Saggi sull'interferenza linguistica: volume secondo*, Florencia: Casa Editrice.
- HAUGEN, E. (1950): "The Analysis of Linguistic Borrowing", *Language*, 26, 210-231.

- HÖFLER, M. (1989): “Le traitement des emprunts par substitution lexicographique dans la lexicographie historique française”, *Travaux de Linguistique et de Philologie*, XXVII, Strasbourg-Nancy, 115-125.
- HUMBLEY, J. (1974): “Vers une typologie de l’emprunt linguistique”, *Cahiers de lexicologie*, 25, 46-70, Didier Erudition,
- LÁZARO CARRETER, F. (1981): *Diccionario de términos filológicos*, Madrid: Gredos [3. argitaraldia]
- LEWANDOWSKI, T. (1986): *Diccionario de lingüística*, Madrid: Cátedra.
- _____ (1990): *Linguistisches Wörterbuch*, I-III lib. Heidelberg: Quelle und Mayer [5. argitaraldia].
- MARTÍN VALVERDE, A.; GARCÍA MURCIA, J. (1998): *Glosario de Empleo y Relaciones Laborales*, Madrid: Mundi-Prensa Libros.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004): *Metodología del trabajo en neología: criterios, materiales y procesos*, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra. Internet [2010-01-12]: <http://www.iula.upf.edu/repositori/04mon009.pdf>
- OLMO DEL, C. (1999): “Oratoria, akatsak, itzulpengintza eta kalkoak”, *Senex* 21.
- PAYRATÒ, LI. (1984): “Barberismes, manlleus i interferències. Sobre la terminologia dels contactes interlingüístics”. *Els Marges*, 32, 45-58.
- _____ (1985): *La interferència lingüística (comentaris i exemples català-castellà)*. Barcelona: Curial / P.A.M.
- RAMÍREZ MARTÍNEZ, J.M. (Zuz.) (2004): *Lan Zuzenbidearen ikasgaiak*, Bilbo: Deustuko Unibertsitatea, 2004, 12. argitaraldia, Fco. Javier Arrieta Idiaquez (itzultzailea).
- SALA, M. (1998): *Lenguas en contacto*, Madrid: Gredos.
- SÁNCHEZ MANZANARES, M.C. (2009): “Procedimiento trópicos en la neología semántica: sistematicidad y creatividad”, *Revista de Investigación Lingüística*, nº 12 (2009), 123-146.
- SARASOLA, I. (1997): “Euskal hiztegi-gintzaren eta terminologiaren inguruan”, in *Nazioarteko Terminologia Biltzarra*. Donostia: IVAP-UZEI.
- STEFFENS, M.; BAIWIR, E. (2009): “Neología semántica y polisemia: el caso del truncamiento”, *Revista de Investigación Lingüística*, nº 12 (2009), 175-184.
- TERMINOLOGIA BATZORDEA (Euskararen Aholku Batzordearen Terminologia Batzorde-atal Berezia) (2004): “Maileguak eta kalkoak terminologia-lanean”. Internet [2010-01-12]: http://www.euskara.euskadi.net/r59-738/es/contenidos/informacion/6503/es_2415/adjuntos/MAILEGUAK%20ETA%20KALKOAK040422.pdf
- WEINREICH, U. (1953/1968/1974): *Languages in Contact: Findings and Problems*, La Haya: Mouton (*Lenguas en contacto. Descubrimientos y problemas*, Universidad Central de Venezuela, 1974).
- ZALBIDE, M. (1982): “Hitz-eraketa: lexiko-sorkuntzarako baliabideak”. In UZEI, *Hizkuntzalaritza Hiztegia*. Donostia: Elkar.

Hiztegi eta corpusen laburdurak

CREA REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CREA) [en línea]. *Corpus de referencia del español actual*. Internet [2009-03-20]: <http://www.rae.es>

EH SARASOLA, I., (2007): *Euskal hiztegia*, Donostia: Elkar.

- Elh.* ELHUYAR: *Elhuyar hiztegia*, Internet [2010-03-25]:
http://www.euskara.euskadi.net/r59-15172x/eu/hizt_el/index.asp
- HB* EUSKALTZAINDIA: *Hiztegi Batua*, Internet [2010-03-25]:
<http://www.euskaltzaindia.net/hiztegibatua>
- LZI* RAMÍREZ MARTÍNEZ, J.M. (Zuz.) (2004): *Lan Zuzenbidearen ikasgaiak*, Bilbo: Deustuko. Unibertsitatea, 2004, 12. argitaraldia, Fco. Javier Arrieta Idiaquez (itzultzailea).
- OEH* MICHELENA, L., (1987-2005): *Diccionario general vasco-Orotariko euskal hiztegia*, Bilbo: Euskaltzaindia. Internet [2010-03-25]: <http://www.euskaltzaindia.net/oeh>
- Zehazki* SARASOLA, I., (2005): *Zehazki. Gaztelania-euskara hiztegia*, Donostia: Alberdania. Internet [2010-03-25]: <http://ehu.es/ehg/zehazki/>
- ZTC* Elhuyar: *Zientzia eta Teknologiarenean Corpusa (ZTC)*. Internet [2010-03-25]:
<http://www.ztcorpUSA.net/>

Hizkuntzen laburdurak

al.: alemana	gr. : grekoa
errum.: errumaniera	ingl.: ingelesa
eslav.: eslavieria	it.: italiera
eusk.: euskara	lat.: latina
gazt.: gaztelania	port.: portugesa